

**ERZURUM YÖRESİ MÜZİK KÜLTÜRÜNDE
KLARNET**

Emre KUZULUGİL

**Yüksek Lisans Tezi
Müzik Bilimleri Ana Sanat Dalı
Yrd. Doç. Dr. Mehmet Can PELİKOĞLU
2016
Her Hakkı Saklıdır**

T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
MÜZİK BİLİMLERİ ANASANAT DALI

Emre KUZULUGİL

ERZURUM YÖRESİ MÜZİK KÜLTÜRÜNDE KLARNET

YÜKSEK LİSANS TEZİ

TEZ YÖNETİCİSİ
Yrd. Doç. Dr. Mehmet Can PELİKOĞLU

ERZURUM-2016

T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

TEZ BEYAN FORMU

29/06/2016

SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

BİLDİRİM

Atatürk Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliğine göre hazırlamış olduğum "Erzurum Yöresi Müzik Kültüründe Klarnetin Yeri ve Önemi" adlı tezin/raporun tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin/raporumun kağıt ve elektronik kopyalarının Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım:

Lisansüstü Eğitim-Öğretim yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca gereğinin yapılmasını arz ederim.

- ☐ Tezimin/Raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.
- ☐ Tezim/Raporum sadece Atatürk Üniversitesi yerleşkelerinden erişime açılabilir.
- ☐ Tezimin/Raporumun yıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin/raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.

Emre KUZULUGİL

T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TEZ KABUL TUTANAĞI

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Yrd. Doç. Dr. Mehmet Can PELİKOĞLU danışmanlığında, Emre KUZULUGİL tarafından hazırlanan bu çalışma 29/06/2016 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından. Müzik Bilimleri Anasanat Dalı'nda Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan : Doç. Dr. SERHAT YENER

İmza:

Jüri Üyesi : Yrd. Doç. Dr. Mehmet Can PELİKOĞLU

İmza:

Jüri Üyesi : Yrd. Doç. Dr. Koray ÇELENK

İmza:

Yukarıdaki imzalar adı geçen öğretim üyelerine aittir. / /

Prof. Dr. Mustafa YILDIRIM

Enstitü Müdürü

F-85/00/22.02.2012

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	III
ABSTRACT	IV
KISALTMALAR DİZİNİ	V
ŞEKİLLER DİZİNİ	VI
TABLolar DİZİNİ	VII
ÖNSÖZ.....	VIII
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM PROBLEM DURUMU

1.1. KLARNETİN TANIMI ve TARİHİ GELİŞİMİ.....	3
1.1.1. Klarnetin Tanımı	4
1.1.2. Klarnetin Tarihi Gelişimi	5
1.2. KLARNETİN BATI MÜZİĞİNDEKİ YERİ ve ÖNEMİ	13
1.3. KLARNETİN TÜRK MÜZİĞİNDEKİ YERİ ve ÖNEMİ	15
1.3.1. Klarnetin Türk Sanat Müziği Açısından Değerlendirilmesi.....	16
1.3.2. Klarnetin Türk Halk Müziği Açısından Değerlendirilmesi.....	17
1.4. ERZURUM YÖRESİ MÜZİK KÜLTÜRÜ ve MÜZİK TÜRLERİ.....	19
1.4.1. Bar	24
1.4.2. Maya	25
1.4.3. Tatyay.....	26
1.4.4. Müstezat	27
1.4.5. Oturak Âlemi	27
1.4.6. Kısır ve Kına Gecesi.....	28
1.5. ERZURUM YÖRESİ NEFESLİ HALK ÇALGILARI.....	29
1.5.1. Zurna	29
1.5.2. Kaval	30
1.5.3. Mey.....	31
1.5.4. Klarnet	32
1.6. ERZURUM YÖRESİNDE KLARNETİN YERİ.....	32

1.7. ERZURUM YÖRESİ KLARNET SANATÇILARI.....	33
1.7.1. Mahalli (Yöresel) Klarnet Sanatçıları	33
1.7.2. Ulusal Klarnet Sanatçıları	35
1.7.2.1. Seyfettin SİĞMAZ.....	35
1.7.2.2. Suat IŞIKLI.....	36
1.7.2.3. Kıyasettin TEMELLİ.....	37
1.8. PROBLEM CÜMLESİ.....	37
1.8.1. Alt Problemler	38
1.9. ARAŞTIRMANIN AMACI.....	38
1.10. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ.....	38
1.11. VARSAYIMLAR	39
1.12. SINIRLILIKLAR.....	39
1.13. TANIMLAR	39

İKİNCİ BÖLÜM

YÖNTEM

2.1. ARAŞTIRMA MODELİ	40
2.2. EVREN ve ÖRNEKLEM	41
2.3. VERİLERİN TOPLANMASI.....	41
2.3. VERİLERİN ANALİZİ	42

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BULGULAR ve YORUM

3.1. BİRİNCİ ALT PROBLEME İLİŞKİN BULGULAR ve YORUM.....	43
3.2. İKİNCİ ALT PROBLEME İLİŞKİN BULGULAR ve YORUM	44
3.3. ÜÇÜNCÜ ALT PROBLEME İLİŞKİN BULGULAR ve YORUM.....	56
SONUÇ ve ÖNERİLER.....	59
KAYNAKÇA	65
EKLER.....	69
EK 1. GÖRÜŞME FORMU	69
ÖZGEÇMİŞ.....	71

ÖZET

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ERZURUM YÖRESİ MÜZİK KÜLTÜRÜNDE KLARNET

Emre KUZULUGİL

Tez Danışmanı: Yrd. Doç. Dr. Mehmet Can PELİKOĞLU

2016, Sayfa: 71

Jüri: Yrd. Doç. Dr. Mehmet Can PELİKOĞLU (Danışman)
Doç. Dr. Serhat YENER
Yrd. Doç. Dr. Koray ÇELENK

Erzurum yöresi müzik kültüründe klarnetin araştırıldığı bu çalışmada; klarnetin ne kadar süredir Erzurum'da var olduğu, mahalli icracılarının kimler olduğu ve eğitim durumlarının ne olduğu, yörede ne derece kabul gördüğü ve tercih edilme nedenleri, Erzurum'daki icra tavrının ne olduğu ve hangi türlerinin kullanıldığı şeklinde sorulara cevaplar aranmıştır.

Birinci bölümde klarnetin tarihsel gelişimi, Batı müziğindeki ve Türk müziğindeki yeri ve önemi, Erzurum müzik kültürü, Erzurumlu mahalli ve ulusal klarnet sanatçıları gibi konular ele alınmıştır.

Araştırmanın evrenini; Türk müzik kültüründe klarnet ve icracıları, örneklemini ise Erzurum yöresi müzik kültüründe klarnet ve icracıları oluşturmaktadır. Veri toplama aracı olarak yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Çalışmaya katılan mahalli klarnet icracılarından elde edilen veriler içerik analizi ile analiz edilmiştir. Görüşme formlarından elde edilen bulgular alt problemlere paralel olarak çalışmanın bulgular ve yorum kısmında sırasıyla analiz edilmiştir.

Araştırmada klarnetin Erzurum yöresi müzik kültüründe yaklaşık bir asırdır var olduğu, yörede kısır ve kına gecesi, düğün, oturak âlemi ve kadın barları gibi geleneksel etkinliklerde önemli bir yere sahip olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Klarnet, Erzurum Yöresi, Müzik kültürü.

ABSTRACT**MASTER'S THESIS****THE CLARINET IN THE MUSIC CULTURE OF THE TERRITORY OF
ERZURUM****Emre KUZULUGİL****Advisor: Assist. Prof. Dr. Mehmet Can PELİKOĞLU****2016, Pages: 71****Jury: Assist. Prof. Dr. Mehmet Can PELİKOĞLU (Advisor)****Asosc. Prof. Dr. Serhat YENER****Assist. Prof. Dr. Koray ÇELENK**

In this study in which we investigated the clarinet in the music culture of the territory of Erzurum, answers to the questions like how long the clarinet has been in practice in Erzurum, who the local performers are and what level their education is, to what extent it has been accepted in the territory and the reasons why it has been accepted, what is its style and which styles have been used in Erzurum were sought.

In the first section, topics like the historical development of the clarinet, the importance and place of the clarinet in Western music and Turkish music, Erzurum music culture, Erzurum local and national clarinet performers were discussed.

The population of the study consists of the clarinet in Turkish music culture and its performers and the sample consists of the clarinet in the music culture of the territory of Erzurum and its performers. Semi-structured interview form was used as data collection tool. The data collected from the clarinet performers who participated in the study was analyzed with content analysis. The findings obtained through the interview form were interpreted in the findings and interpretation section of the study, respectively, as parallel with the sub-problems.

It was determined in the study that the clarinet has existed almost for a century in the music culture of Erzurum territory, and it has an important place in activities like bachelor parties and henna nights, weddings, traditional men entertainment parties, women folk dances.

Key Words: Clarinet, Territory of Erzurum, Music Culture.

KISALTMALAR DİZİNİ

AKTS	: Avrupa Kredi Toplama ve Transfer Sistemi
GTHM	: Geleneksel Türk Halk Müziği
TDK	: Türk Dil Kurumu
THM	: Türk Halk Müziği
TRT	: Türkiye Radyo Televizyon Kurumu
TSM	: Türk Sanat Müziği

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 1.1. Klarnetin Parçaları	4
Şekil 1.2. İlk Şalümoks Örneği	6
Şekil 1.3. İki Perdeli Jacop Denner Klarnet Örneği.....	7
Şekil 1.4. Bassethorn (Tenor Klarnet)	8
Şekil 1.5. Müller'in Buluşu Olan Deri Pedlerle Kapanmış Bir Anahtar Örneği	9
Şekil 1.6. İvan Müller Klarnet Örneği	10
Şekil 1.7. A. Sax'ın 1840 Yılında Patentini Almış Olduğu Klarnetin Bir Kesiti	12
Şekil 1.8. Oscar Oehler Klarnet Örneği	12

TABLOLAR DİZİNİ

Tablo 3.1. Görüşme Yapılan Kişilerin Demografik Bilgileri.....	43
Tablo 3.2. Görüşme Yapılan Kişilerin Ders-Örnek Aldığı Kişiler	44
Tablo 3.3. Görüşme Yapılan Kişilerin İcracılık Boyutu	45
Tablo 3.4. Görüşme Yapılan Kişilerin İcra Ettikleri Müzik Türleri.....	46
Tablo 3.5. Görüşme Yapılan Kişilerin Klarinetle Yer Aldıkları Etkinlikler	46
Tablo 3.6. Görüşme Yapılan Kişilerin Zorunlu Askerlik Görevinde Yaptıkları Meslek	47
Tablo 3.7. Görüşme Yapılan Kişilerin Zorunlu Askerlik Görevinde İcra Ettikleri Enstrüman.....	48
Tablo 3.8. Görüşme Yapılan Kişilerin Duydukları ve Gördükleri Mahalli Klarinet İcracıları	49
Tablo 3.9. Erzurum Yöresinde Klarinetle Özdeşleşen Ezgi ve Eserler.....	50
Tablo 3.10. Erzurum’da İcra Edilen Klarinetin Tavrı	51
Tablo 3.11. Erzurum’da Klarineti Tercih Eden Kesimler	52
Tablo 3.12. Klarinetin Kullanıldığı Etkinlikler	53
Tablo 3.13. Klarinetin Erzurum’da Bölgesel Olarak Tercih Edilme Durumu	54
Tablo 3.14. Görüşme Yapılan Mahalli Klarinet İcracılarının Kullandıkları Klarinetin Çeşidi ve Sistemi.....	55
Tablo 3.15. Atatürk Üniversitesi Eğitim Fakültesi Müzik Öğretmenliği Müfredat Dersleri ve AKTS Kredileri	56
Tablo 3.16. Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Müzik Bilimleri Müfredat Dersleri ve AKTS Kredileri	57

ÖNSÖZ

Erzurum yöresi müzik kültürüne önemli katkılar sağlayacağı düşünülen bu çalışmanın her aşamasında bilgi ve tecrübesiyle önemli katkılar sağlayan danışmanım, saygıdeğer hocam Yrd. Doç. Dr. Mehmet Can PELİKOĞLU'na çok teşekkür ederim.

Erzurum mahalli klarnet icrasında günümüzün önemli temsilcileri olan ve yapılan görüşmelerde önemli bilgiler aktaran değerli Köksal DURLU, Şuayb YÖRDEM, Bülent DAYAUÇ ve İlhami ENSAROĞLU'na ve değerli bilgilerinden istifade edilen emekli öğretim görevlisi ve halk oyunları uzmanı Atilla AĞRILI'ya, bilgisini ve yardımını esirgemeyen sayın Yrd. Doç. Dr. Koray ÇELENK ve Doç. Dr. Cengiz ŞENGÜL'e, aynı kurumda çalıştığım ve bilgilerine başvurduğum sayın Yrd. Doç. Dr. Murat ÇALIŞOĞLU ve Yrd. Doç. Dr. Sinan KOCAMAN'a, hep yanımda olup önemli katkılar sağlayan çok kıymetli dostum ve mesai arkadaşım Arş. Gör. Fatih KARİP'e, değerli kardeşim Arş. Gör. Berat KAPLAN'a, Okt. Emrullah AY'a ve çok değerli büyüğüm Okt. Emine ORHAN'a teşekkürlerimi sunarım.

Sahip olduğum her şeyde büyük hak ve emeği olan çok kıymetli biricik anneme, bugünlere gelmemde büyük emekler harcayan amcalarıma, bu süreçte varlığıyla beni yalnız bırakmayan sevgili eşime teşekkür ediyor ve bu çalışmamı rahmetli babam Ahmet KUZULUGİL'e ithaf ediyorum.

Erzurum – 2016

Emre KUZULUGİL

GİRİŞ

İnsanlığın ortak birikimi olan kültür; birçok farklı uygarlığın, medeniyetin katkısıyla oluşmuştur. Bundan dolayı kültürün birçok farklı tanımı yapılmıştır. Örneğin; F. Boas’a göre; “dil, inanç, sanat, örf ve adetler arasında kendini ifade eden bir üslupta zenginleşmiş, dünya kültürel alanlar bileşkesidir”. Kültürü sosyal antropoloji açısından ele alan B. Malinowski’ye göre ise; “aletler ve tüketicilerin mallarından, çeşitli sosyal grupların imtiyazlarından, inançlarından ve adetlerinden oluşan entegre bir bütündür.” Yapılmış olan daha birçok kültür tanımı olmakla birlikte genel anlamda; “Kültür; insanlığın yaşam süresince oluşturduğu, aktardığı, maddi manevi olgular ve yaşamını biçimlendiren tüm ürünlerdir” (Nacakcı & Canbay, 2013: 20) denebilir.

İnsanlığın maddi ve manevi birikimleri arasında önemli bir yere sahip olan müzik; kültürün olmazsa olmaz bir parçasını oluşturmaktadır. Kültür gibi müzikte birçok ulusun elinde şekillenerek günümüzde dünya üzerinde var olan çeşitli türden birikimlere dönüşmüş ve sürekli etkileşimle birbirini var etmiştir. Bu bağlamda Türk müziğine baktığımızda kendine has özelliklerini korumakla birlikte Batıyla etkileşim neticesinde farklı formları ve enstrümanları bünyesine almıştır (Halman, 2011). Özellikle 19. yüzyılda başlayan batılılaşma hareketleriyle birlikte müzikte de önemli değişimler yaşanmıştır. Batıdan getirilen hocalar eşliğinde kurulan bando takımlarına yine batıdan getirilen bazı enstrümanlar dâhil edilmiştir. Bu enstrümanlardan biri de klarnettir.

19. yüzyılın başlarında Osmanlıda başlayan Tanzimat hareketi, müzikte de etkisini göstermiş, bu süreçte oluşturulan bando takımlarında ilk kez klarnete yer verilmiş, 20. yüzyılın başlarında ise Türk müziği icrasında kullanılmaya başlanmıştır. Bir asrı aşkın süredir Türk sanat müziği icrasında kullanılan klarnet, Batı kökenli bir enstrüman olmasına rağmen yöre müziklerinde de önemli bir yer edinmiştir. Erzurum yöresi de bunlardan biridir.

Erzurum yöresinde düğün, kısır ve kına gecesi, oturak âlemi ve kadın barları gibi geleneksel etkinliklerde klarnet kullanımı önemli bir yere sahiptir. Klarnetin yörede ilk kullanıldığı tarihe dair kesin bir bilgi olmamakla birlikte uzun zamandan beri var olduğu bilinmektedir. Klarnet yörede öylesine bir öneme sahip olmuştur ki; yörenin müzik kültüründe var olan kadın barları ve oturak âlemi gibi geleneksel türlerde kullanımı daha eskiye dayanan mey yerine zaman zaman tercih edilmiştir. Yörede

uzunca yıllar klarnet icra etmiş birçok isim usta çırak ilişkisiyle bu kültürü günümüze kadar taşımışlardır.

Bu çalışmada; Erzurum yöresi müzik kültüründe klarnetin tarihi, yeri, icracıları, yöresel tavrının ne olduğu ve yörede benimsenmesinde etkili olan faktörlerin neler olduğu şeklinde sorulara yanıtlar aranmıştır. Bu bağlamda ilgili literatür incelenerek klarnetin icadı ve tarihsel gelişimi, batı müziğindeki yeri ve önemi hakkında bilgiler sunulmuştur. Daha sonra klarnetin Türk müziğindeki yeri ve önemi açıklanmıştır. Son bölümde ise yapılan mülakatlar ile klarnetin Erzurum yöresi müzik kültüründeki yeri elde edilen bulgular doğrultusunda tespit edilerek ortaya konulmuştur.

BİRİNCİ BÖLÜM

PROBLEM DURUMU

Dünyanın birçok bölgesinde ve ülkemizde yaygınlık kazanmış olan klarnet ile Türkler 19. yüzyılın ilk çeyreğinde Osmanlı İmparatorluğu döneminde tanışmış ve bunun üzerinden neredeyse iki asır geçmiştir. İlk olarak 1820’li yıllarda bando takımında kullanılan klarnet 1900’lü yılların hemen başlarında ise Türk müziği icrasında kullanılmaya başlanmıştır. Türk müziği klarnet icracılığı bir asrı aşkın bir zaman geçirmiş ve bu zaman içinde klarnet Türkiye’de oldukça yaygınlık kazanmıştır.

Türkiye’nin birçok bölgesinde farklı tavırla icra edilen klarnet, Erzurum’da da kendine has tavrıyla uzunca yıllardır icra edilmektedir. Erzurum yöresi, klarnet icrası hususunda önemli bir geçmişe ve birikime sahip olmasına rağmen bu konuda yapılmış herhangi bir bilimsel çalışma literatürde yer almamakta, mahalli klarnet icracılığının sonraki nesillere aktarılmasına imkân tanıyan herhangi bir eğitim kurumu, eğitim müfredatı bulunmamaktadır. Bu bağlamda; “Erzurum Yöresi Müzik Kültüründe Klarnet” çalışmanın problemini oluşturmaktadır. Erzurum mahalli klarnet icracılığına dair bilgi ve birikimlerin kayıt altına alındığı bu çalışmanın, sonraki çalışmalara kaynak teşkil edeceği ve alan yazınsalına katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Bu bölümde klarnetin tanımı yapılarak kelime anlamı hakkında bilgi verildikten sonra klarnetin kim tarafından icat edildiği, kimler tarafından geliştirildiği ve günümüzdeki modern yapısına ulaşınca kadar hangi evreleri geçirdiği hakkında bilgiler verilmiştir. Batı ve Türk müziğindeki yeri ve önemi incelendikten sonra Erzurum yöresi müzik kültüründe klarnetin durumu ele alınmıştır.

1.1. KLARNETİN TANIMI ve TARİHİ GELİŞİMİ

17. yüzyılın sonlarında klarnetin icadıyla başlayıp günümüze gelene kadar klarnetin geçirdiği gelişim evrelerinin tarihsel süreç içerisinde ele alınarak incelendiği ve yaşanan gelişmelerin resimlerle örneklendirilmeye çalışıldığı bu bölümde klarnetle alakalı kavramsal bilgilere yer verilmiştir. Günümüz modern klarneti üzerinden

klarnetin tanımı yapılarak resim üzerinde kısımları gösterilmiş daha sonra ise tarihsel süreç ele alınmıştır.

1.1.1. Klarnetin Tanımı

Ağaç üflemleri çalgılar grubunun tek kamışlı bir üyesi olan klarnet, senfoni orkestralarında kullanılan çalgıların en yeni üyesi olup, orkestraya en son dâhil olan çalgıdır. Abanozdan, ebonitten, mikadan ve metalden yapılabilir (Keskin, 2010).

Klarnet; bek, varil, üst gövde, alt gövde ve kalak diye isimlendirilen beş parçanın birleşiminden meydana gelir. 3,5 oktavlık ses genişliğine sahip olan klarnet, perdeleri hem açık, hem de kapalı olarak dizayn edilmiştir. Gerek orkestrada gerekse solo olarak en zor pasajları dahi icra edebilmektedir (Şen, 2008).

Şekil 1.1. Klarnetin Parçaları

“Klarnet ailesinin çok çeşitli ve çok sayıda elemanı olmasına rağmen en çok bilinen ve kullanılan si bemol klarnettir. Bunun nedeni ses aralığının çok daha kullanışlı olmasıdır. Si bemol klarnet, klasik orkestralar, caz orkestraları, askeri bandolar, oda müziği grupları gibi yaygın bir kullanım alanına sahiptir.” (Ceylan, 2010: 15).

“Klarnetler genel olarak üç ses bölgesine ayrılır:

1. Chalumeau : En kalın sestten, Si Bemole kadar;

2. Clarion : Orta oktavdaki Si Natürel'den Do'ya kadar;
3. Altissimo : Do Majör ve daha üst tonların yaratılmasında kullanılır” (Önder, 2005:5).

Klarnet, kelime anlamı bakımından incelendiğinde iki farklı veriye ulaşılmaktadır. Bunlardan ilki; Latince “aydınlık” anlamına gelen “clarus” sözcüğünden, ikincisi ise; çok ince seslerin elde edilebildiği bir çeşit trompetin, İtalyancadaki karşılığının (clarion) “trompetçik” anlamına gelen bir küçültme ekiyle beraber kullanılmasından meydana gelmektedir (Selçuk, 2009).

1.1.2. Klarnetin Tarihi Gelişimi

“Bilinen en eski çalgı Ivan Turk tarafından Solevenya Divje Babe mağarasında ortaya çıkarılan Neandertal döneme ait kemik flüttür. Bob Fink’in buluntu üzerinde yaptığı analizlerine göre, flütün 43.000-67.000 yıl önce ayının uyluk kemiğinden yapılmış olduğu tespit edilmiştir” (Nacakcı & Canbay, 2013: 14).

Binlerce yıl önce keşfedilen üflemeli çalgılar günümüze gelene kadar gelişimini sürdürmüştür. İlk örnekleri olduğu düşünülen kemik flüt daha sonraki yıllarda farklı malzemelerden yapılmış örnekleriyle karşımıza çıkmıştır.

Tahta üflemeli çalgıların kökeni 20.000 yıl öncesine dayanmaktadır. Tahta üflemelilerden biri olan klarnet, bilinen ilk tek kamışlı çalgıdır. Klarnetin geçmişi, ortaçağda halk çalgısı olarak kullanılan şalümo’ya (chalumeau) kadar uzanmaktadır. Çalgının kendi adını kazanması ve gelişimi ile ilgili çalışmalar ise 1600’lü yıllarda başlamıştır (Önder, 2005).

Almanya’nın Nuremberg kentinde yaşayan Johann Christoph Denner (1655-1707) şalümo adlı flüt benzeri Fransız halk çalgısı üzerinde yapmış olduğu küçük değişikliklerle klarnete giden yolda ilk adımı atmıştır. İlk kez Denner’in şalümo üzerinde yaptığı bu değişikliklerden sonra henüz o yıllarda klarnet ismini almamış olan çalgının gelişim süreci başlamış fakat yavaş ilerlemiştir.

Ortaçağda farklı bölge ve kültürlerde çift kamışlı nefesli çalgılar tek kamışlı nefesli çalgılara kıyasla daha çok tercih edilmekteydi. Çünkü o dönem tek kamışlı çalgılar bugünkü gelişmiş şekline sahip değildi ve çift kamışlı nefesli çalgılarda olduğu

kadar seslerde dudak kontrolü sağlanamıyordu. Bu nedenle tek kamışlı nefesli çalgı olan klarnetin gelişim sürecinin yavaş ilerlediği düşünülmektedir.

Şekil 1.2. İlk Şalümoks Örneği

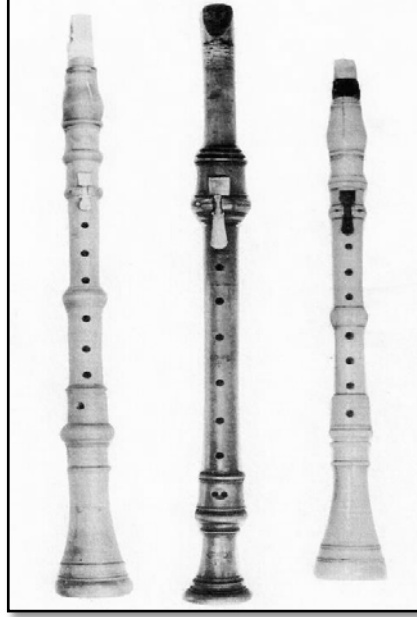
Klarnetin mucidi kabul edilen Denner şalümoya eklediği iki perde ile ses genişliğini üç katına çıkarmıştır. Denner 1690 yılında yapmış olduğu bu değişiklikle yalnız ses sahasını genişletmekle kalmayıp aynı zamanda çalgıyı daha rahat icra edilebilir hale getirmiştir. Şalümo’da yaptığı bu değişim sonrasında çalgıya şalümoks (chalumeaux) adını vermiştir (Çağrı, 2006).

Johann Christoph Denner’in Jacob ve Johann David adlı iki oğlu da kendisi gibi enstrüman yapımcısı olup çalışmalarında yardımcı olmuşlardır. Özellikle Jacob Denner yaptığı çalışmalarla kardeşinin önüne geçmiştir (Terlikol, 2006).

“Klarnetteki gelişmeler J. C. Denner’in ölümünden sonra oğlu Jacop Denner (1681-1735) tarafından sürdürüldü. Jacob tarafından geliştirilen klarnetlere “ikinci jenerasyon klarnetleri” denir. J. C. Denner’in tasarladığı 68 klarnet örneğinin en az 40 tanesini oğlu Jacob Denner yaşatmaya devam etmiştir. J.C. Denner döneminde Klenig ve Oberlender isimli klarnet yapımcıları da olmasına rağmen, yapımcı geleneğinin Denner ailesi tarafından sürdürüldüğü bilinmektedir” (Çağrı, 2006: 5).

Denner’in oğulları yaptıkları değişikliklerle farklı seslerin elde edilmesini olanak sağlarken, sol el başparmağının kapattığı arka deliğe ekledikleri bir parçayla suyun deliğe dolmasının önüne geçmişlerdir. Daha sonra klarnetin boyu uzatılmış ve yeni

sesler eklenmiştir. Açılan yeni delikler ucunda kapakçıkların bulunduğu bir manivela yardımıyla sağ el serçe parmağı ile kontrol edilebilir bir tasarıma dönüştürülmüştür.

Şekil 1.3. İki Perdeli Jacop Denner Klarnet Örneği

Bir başka gelişme ise bek ve kamışın ayrı parçalara dönüştürülmesi şeklinde olmuştur. Önceleri kamış çalgının bir parçasıyken, Denner'lar yaptıkları birçok çalışmadan sonra kamış üzerinde dudak kontrolünü sağlayabilecekleri ve çalgının içinde rezonans oluşturabilecekleri bir sistem geliştirmeye karar vermiş ve bunun sonucunda da “bek (ağızlık)”in icadını gerçekleştirmişlerdir.

Klarnetin gelişimi Denner ailesinden sonra devam etti ve 1760 yılında Braunschweig şehrinde yaşayan org ustası Berthold Fritz yeni perdeler eklediği beş perdeli klarneti, 1770 yılına gelindiğinde ise bir Alman çalgı yapımcısı bassethorn’u (tenor klarnet) icat etmiştir (Selçuk, 2009).

Şekil 1.4. Bassethorn (Tenor Klarinet)

1791'de Fransız klarnetçi Jean-Xavier Lefevre 6 perdeli klarneti geliştirmiştir. Bu klarnetle çok diyezli ve çok bemollü tonları icra etmek zordu fakat bu rağmen 20 yıl boyunca kabul görmüş ve kullanılmıştır. Ivan Müller'in yaptığı yeniliklerle klarnette önemli gelişmeler sağlanmıştır (Ceylan, 2010).

“(1786-1854) Müller 1806'da Almanya'ya yerleşerek daha önce başladığı klarnet çalışmalarını ve çalgı yapımı denemelerini sürdürmüştür. Klarnetle yaptığı çalışmalardan önce fagotun düzenlenmesi için çalışmış ve fagota üç adet yeni perde kazandırmayı başarmıştır” (Terlikol, 2006: 50).

Müller, yoğun çalışmaları neticesinde 13 perdeli klarneti geliştirmiş ve klarnete “Müller Klarneti” ismini vermiştir. Müller geliştirdiği bu yeni klarnetle Denner'dan sonra klarnetin gelişimine katkı sağlayan en önemli isim olmayı başarmıştır. Sadece enstrüman yapımcısı değil aynı zamanda klarnet icracısı olan Müller, yaptığı klarnetle konserler vermiş ve Viyana'daki en tanınmış müzisyenlerden biri olmuştur.

O dönem Paris Konservatuarı komisyonu çalgıların değerlendirilmesi ve onay verilmesi hususunda en önemli kurumdur. Müller geliştirmiş olduğu klarneti incelenmesi için bu komisyona sunmuş fakat kurum bağnaz bir yaklaşımla 13 perdeli “Müller Klarneti” geri çevirmiştir. Bu durum karşısında büyük hayal kırıklığı yaşayan Müller, klarnetinin üretimini durdurmuş fakat solo konserler vermeye devam ederek klarnetinin o güne kadar yapılmış olan en iyi klarnet olduğunu müzikseverlere kabul ettirmiştir.

Müller'in klarnetin gelişimine sağladığı çok önemli diğer katkılar ise bek, kamış

ve ağızlıkta olmuştur. Klarnetin kamışı ve ağızlığı üzerinde yaptığı değişikliklerle klarnetin ifadesini güçlendirirken günümüzde bilezik diye isimlendirilen parçaya da bugünküne benzer bir form kazandırmıştır. Yine çok önemli bir gelişme olan kapakçıklar altında güderilerin kullanılması da Müller'in klarnet dünyasına kazandırdıkları arasındadır (Keskin, 2010).

“Müller'in klarnet çalımı için sağladığı en önemli kolaylıklardan biri ise sağ el başparmağı için tasarlanmış olan “taşırma halkası (Alm. daumenstütze)” olmutur. Öncelikli olarak klarnetin kendi ağacından, daha sonra metal veya fildişinden yapılmış olan bu tutamaklar sayesinde çalıcı, klarneti sağ el başparmağına oturtarak çok daha dengeli bir tutuş elde edebildiği bilinmektedir” (Terlikol, 2006: 55). Bahsi geçen gelişmelerin klarnet dünyasına sağladığı katkılar göz önünde bulundurulduğunda Müller'in önemi daha net anlaşılmaktadır.

Şekil 1.5. Müller'in Buluşu Olan Deri Pedlerle Kapanmış Bir Anahtar Örneği

Müller klarnetinde entonasyon sorunları büyük ölçüde giderilirken icrayı kolaylaştıracak olanaklar da sunulmuştur. Bir başka önemli icadı ise kapakçıklar altına yerleştirdiği güderilerle hava sızıntısını önlemeyi başarmasıdır. O dönem yaptıkları klarnetlerin tasarımlarıyla önemli bir yere sahip olan Almanlar, tasarımlarını büyük ölçüde Müller Klarneti üzerinden kurgulamışlardır (Keskin, 2010).

“Bu yüzyıldaki önemli bir gelişim de, şimşir ağacından yapılan klarnetin daha sert ve dayanıklı olan abanoz ağacından yapılmaya başlanmasıdır. Ayrıca perdelerin yapımında da pirinçten vazgeçilip, Alman gümüşü kullanılmaya başlanmıştır. Bu materyal de dayanıklı ve esnek olmasıyla günümüze kadar kabul görmüş ve kullanılmıştır” (Şen, 2008: 8).

Şekil 1.6. İvan Müller Klarnet Örneği

19. yüzyıla gelindiğinde klarnette devrim niteliğinde bir gelişme daha gerçekleştirilmiştir. Bu gelişmeyi sağlayan isimler “Hyacinthe Elenore Klosé ve Auguste Buffet’tır. Bu iki yenilikçi, Boehm sistemini klarnete uyarlamıştır. Adı geçen sistem sayesinde klarnetin yapısından kaynaklanan sorunlar azaltılmış ve çalgı, günümüzde kullandığımız klarnete dönüştürülmüştür” (Önder, 2005: 4).

Bahsi geçen Boehm sistemin geliştiricisi olan “Theobald Boehm, 1832 yılında geliştirdiği sekiz delikli flüte 1847 yılında yüzük ve anahtarlar ekleyerek toplam delik sayısını on beşe, yüzük, kapalı anahtar ve manivelalı kapakçıkların sayısını yirmi üçe çıkararak flütü bugünkü modern biçimine kavuşturmuştur” (Terlikol, 2006: 55).

“1794-1881 yılları arasında yaşamış ve Bavyera Saray Orkestrasında virtüöz flüt sanatçısı olarak görev yapmış, dönemin ünlü flütçülerinden ...”(Terlikol, 2006: 45) olan Theobald Boehm, geliştirmiş olduğu sistemin bugün de kullanılıyor olması nedeniyle önemini korumaktadır. Günümüzde bu sistemle üretilmiş nefesli çalgılar, icracılarına bir takım kolaylıklar sunmaktadır.

“Boehm sistem başta flüt olmak üzere diğer tahta üflemeli çalgıların tümünde, çalıcılara büyük kolaylıklar sağlayan üç önemli katkıda bulunmuştur. Bunlar;

1. Bir oktav içindeki tüm kromatik sesler için ayrı ayrı delik açılması,
2. Delik çaplarının daha net ve parlak ses için gerektiği büyüklükte olması,
3. Deliklerin eşitlenmiş diziye göre doğru yerlerde açılmış olmasıdır” (Terlikol,

2006: 46).

Klose geliştirmiş olduğu klarnette icracılara önemli kolaylıklar sağlarken aynı zamanda entonasyon sorunlarının giderilmesine ve perde sayısının artmasına imkân sağlamıştır. Sistemin sağlamış olduğu en büyük yenilik; ses deliklerini çevreleyen yüzüklerdir. İcracının perdeler üzerinde yaptığı açma kapama hareketine bağlı olarak çalışan bu sistemde yüzüklere bağlı millerin uçlarındaki kapakçıkların ses deliklerini açıp kapamasıyla aynı anda birden fazla perde kontrol edilebilir hale gelmiştir. Parmaklarla kapatılamayacak açıklıktaki mesafeler, geliştirilen sistem sayesinde aynı anda kapatılabilmesi durumu sayesinde doğru akort için gerekli uzaklıklara ses delikleri açılabilmiştir. Klose geliştirdiği bu yeni klarnet için parmak tekniklerini gösterdiği birde metot yazmıştır (Keskin, 2010).

Boehm sistem klarnetin geliştirilmesinde Hyacinthe Elenore Klosé ve Auguste Buffet'in isimlerinin birlikte anılmasının yanında, “Klose ve Buffet her ne kadar bu klarneti beraber geliştirmiş gibi görünseler de aslında bu klarnetin ortaya çıkmasında itici güç ve unsur Klose'dur” (Keskin, 2010: 12) şeklinde Klose isminin öne çıktığı görüşlerde vardır. Buna rağmen Buffet ismi günümüzde hala üretimi yapılmakta olan Buffet marka klarnetlerde yaşamaktadır. “Buffet 1844 yılında bu klarnetin patentini almıştır. 17 perde ve 6 yüzüğe sahip bu klarnet çok az değişiklik geçirerek hala Buffet firması ve çeşitli firmalar tarafından üretilmektedir”(Selçuk, 2009: 8).

Terlikol'a göre; klarnete yapmış olduğu önemli eklemelerle tarihe geçmiş bir başka önemli isim ise Antoine-Joseph Adolph Sax'tır. 1814 yılında Belçika'da doğmuş olan Adolph Sax, bakır ve tahta üflemeli çalgı yapımcısı Charles-Joseph Sax'ın oğludur. Çalgı yapımını babasından öğrenen Sax, Brussel konservatuvarında aldığı flüt ve klarnet eğitimi sayesinde bu çalgıları daha yakından inceleme şansı bulmuştur. Klarnette çok önemli kolaylıklar sağlayan “açıkgozlük (offenebrille)” sistemini geliştirmiş ve birçok ülkede bu sistem kabul görmüştür. Bu sistem bir parmak hareketiyle aynı anda birden fazla ses deliğini kontrol edebilme olanağı sunmuştur. Geliştirmiş olduğu klarnet sağladığı çok önemli avantajlara rağmen maalesef o dönem bir bütün olarak kabul görmemiştir. Adolph Sax “Sax'ın Sesi” anlamına gelen Saxofon adını verdiği ve günümüzde hala önemini koruyan çalgının mucididir ve 1841 tarihinde resmi patentini almıştır (Terlikol, 2006).

Şekil 1.7. A. Sax'ın 1840 Yılında Patentini Almış Olduğu Klarnetin Bir Kesiti

19. yüzyılda klarnet üzerinde çalışmalar sürdüren bir diğer isim Eugene Albert olmuştur. E. Albert günümüzde ülkemizde de yoğunlukta tercih edilmekte olan Albert sistem klarnet mekanizması üzerine ilk çalışmaları başlatmıştır. Boehm sistemin karmaşık perde yapısına göre daha basit bir mekanizma olan Albert sistem o dönem daha iyi bir entonasyona sahip olması, çalım tekniğinin kolaylığı ve farklı ses rengine sahip olması gibi sebeplerden ötürü tercih edilmiş ve geliştirilerek günümüze kadar ulaşmıştır (Terlikol, 2006).

Oskar Oehler klarnetin gelişimine katkı sağlayan isimler arasında ayrı bir öneme sahiptir. Oehler, yapmış olduğu çalışmalarla o güne kadar geliştirilmiş sistemlerde çözülememiş sorunları önemli ölçüde çözmeyi başarmıştır. Iwan Müller klarnetinin devamı niteliğinde olan Oehlerin çalışmaları Alman klarnetinin bugün kabul gören ve en çok bilinen yapısı olmayı başarmıştır. Oehler, Müller klarneti üzerinde yaptığı mekanik düzenlemelerle klarneti oldukça kullanışlı hale getirirken aynı zamanda klarnetten iyi de bir ton elde etmeyi başarmıştır. Bu model günümüzde birçok klarnet icracısı tarafından da bilinmektedir (Terlikol, 2006).

Şekil 1.8. Oscar Oehler Klarnet Örneği

“Farklı ülke müzisyenlerinin başlatıp sürdürdüğü çalışmalar sonunda ortaya çıkan ve günümüzde halen kullanılan iki temel ekolden Boehm sistemli klarnetler Amerika, İngiltere ve Fransa’da istinasız şekilde tercih edilirken, Almanya, Avusturya ve komşu ülkelerinde Alman sistemli Oehler klarnetler tercih edildiği bilinmektedir.” (Terlikol, 2006: 64).

J.C. Denner’in klarneti icadı ile başlayan ve Jean Xavier Lefevre, Theobald Boehm, Iwan Müller, Hyacinthe E. Klose, Adolph Sax ve Oskar Oehler gibi isimlerin katkılarıyla devam eden gelişim süreci neticesinde günümüz modern klarnetlerinden Albert ve Boehm sistem klarnetler meydana gelmiştir.

Ülkemizde Boehm ve Albert sistem klarnetler kullanılmaktadır. Genel olarak Türk müziği icracıları Albert klarnet tercih ederken, klasik batı müziği eğitimi veren konservatuvarlarda ise Boehm sistem klarnetler kullanılmaktadır (Terlikol, 2006).

1.2. KLARNETİN BATI MÜZİĞİNDEKİ YERİ ve ÖNEMİ

Klarnetin batı müziğindeki yeri ve önemini daha doğru ifade edebilmek için icat edildiği tarihi dönemin koşullarını ve müzikal özelliklerini ortaya koymakta fayda var. Klarnetin icat edildiği 1690 yılı müziğin uluslararası dönemlerinden barok dönem içerisinde yer almaktadır.

Müziğin barok dönemi 1600’lü yıllarda operanın ortaya çıkışı ile başlayıp, J. S. Bach’ın 1750 yılında ölümüyle son bulan, 150 yıllık bir süreç olarak kabul edilmektedir.

Barok dönemden önce gelen Rönesans döneminde, dini ve dindışı müzikte metinlerin (text) öne çıkmasıyla vokal müzik (insan sesiyle yapılan müzik) zirveye ulaştı. Opera, oratoryo, kantat, koral, lied, madrigal ve komik opera gibi vokal müzikler 16. yüzyılın sonunda ve 17. yüzyıl başlarında altın yıllarını yaşamıştır. Operanın yaygınlaşmasından sonra Monteverdi’nin operalarıyla çalgıların önem kazanmaya başladığı görülmektedir.

Bu gelişmeler beraberinde melodiciliğin gelişimine olanak sağladı. Erken barok (ön barok) bestekârlarında sözleri vurgulayan ezgilerin yaygınlık kazanması, armoni eşlikli tek ezgili eserlerin yazılması sonucunu doğurdu. Buna ek olarak insan sesine

dayalı olarak yapılan çoksesli müziğe bir tepki olarak çalgı müziği ile tek ezgili eşlikli müzik ortaya çıktı.

Çalgıların önem kazanmasıyla gelişen çalgı müziği aynı zamanda birçok farklı form kazandı. Bu sayede çalgı yapımcılığı gelişirken müzik ilerleme kaydetti. Gelişen çalgılar, müziğin çoksesliliğinin önünü açarak müzik diline ifade zenginliği kattı. Tek sesli eşlikten çok sesli eşliğe ve oradan da solo veya yalnızca enstrümanlardan oluşan orkestraya doğru evrimini sürdüren çalgılar ve beraberinde çalgı müziği farklı bir kimliğe büründü. Tek sesli ezgilere gösterilen ilginin artmasıyla çalgıcılar, çalgılarının elverdiği ölçüde ezgileri süsleyerek ayrıntılı anlatımla çalgı müziğini zenginleştirip sonat, konçerto gibi çalgı müziği formlarının da ortaya çıkmasını sağladılar (Kaygısız, 2009).

Çalgı müziği formlarının ortaya çıkması ve melodiciliğin önem kazanması enstrümanların gelişimini adeta zorunlu hale getirdi. Chalumeau da bu gelişimden nasibini aldı.

“Barok dönemde belirli bir evrim aşamasından geçen flüt, obua ve fagot (tahta üflemeli çalgılar) grubunda tınısal boşluğun doldurulabilmesi için daha alto karakterde koyu ve yuvarlak tonlu bir çalgının rengine gereksinim duyulması, klarnetin oluşum sürecinin belirlenmesinde büyük rol oynamıştır” (Şen, 2008: 4).

Chalumeau (şalümo) klarnetin atası kabul edilen tek hava kolonlu tek kamışlı üflemeli bir çalgıdır. 1690 yılında, Alman çalgı yapımcısı J. C. Denner şalümo üzerinde yaptığı değişiklikle ses genişliğini artırmış ve bu yeni çalgıya şalümoks (châlemeaux) adını vermiştir. Şalümoks 18. yüzyılda Teleman, Ariosti, Bonno, Bonnacini, Aricino, Gluck, Steffani gibi besteciler tarafından da kullanılmış, orkestralarında yerini almaya başlamıştır (Keskin, 2010).

Bestekârların daha önceleri fark ettikleri eksikliği 18. yüzyılda “ağaç üflemeliler”, adeta ressamın paletine eklenen yeni bir renk gibi orkestrayı tamamladı. Bu eksikliği hisseden bestekârlardan biri olan genç Mozart, Mannheim’den babası Leopold’a yazdığı mektupta; “keşke bizimde klarnetlerimiz olsaydı, flüt, obua ve klarnetlerin birlikte kullanıldığında senfonide yarattığı muhteşem etkiyi hayal bile edemezsin” şeklinde klarnetin onda bıraktığı etkiyi dile getirmiştir (Brymer, 2008).

Klarnet, geniş ses aralıklarında eserleri, hızlı ve yavaş çalınması gereken pasajları, atlamalı sesleri icra yeteneğine sahip olması nedeniyle ilk dönemden beri bestekârların dikkatini çekmiş ve orkestralarda görev almıştır.

Antonio Vivaldi, Handel, J. C. Bach, Mozart, Ludwig Van Beethoven, Carl Maria Von Weber, Hector Belioz ve daha birçok müziğe damga vurmuş isimler klarnet için konçerto, sonat, uvertürler yazmış, orkestralarında klarnete hem eşlik hem solo görev vermişlerdir (Çağrı, 2006).

“Klarnete orkestrada hızlı, akıcı, parlak, gösterişli pasajlardan geniş duygusal ezgilere dek her türlü görev verilir. Duru ve parlak ses rengi ile birleşen etkili kreşendo ve dekreşendo yeteneği, klarinetin “Espressivo” solo pasajlarda sık sık görevlendirilmesine neden olur. Ses rengi diğer tahta üflemelilerle iyi kaynaşır. Başka çalgılardaki temaları katlamak, gerekirse arka plandaki armonileri sağlamak ve eşlik figürlerini seslendirmek klarnetin yapabileceği en önemli görevlerdir”. (Wiki Sözlük, 2015).

“Gelişme süreci içinde bile orkestralarda yer almaya başlayan klarnet, bugün senfoni orkestraların, bandoların, caz topluluklarının önemli bir üyesidir” (Sözer, 2012: 128).

1.3. KLARNETİN TÜRK MÜZİĞİNDEKİ YERİ ve ÖNEMİ

Klarnet, Türk müziğinde yer almaya başladığı ilk günden bugüne ülkemizin birçok bölgesinde gittikçe yaygınlaşan bir enstrüman haline gelmiştir.

Marmara Bölgesi; % 100, İç Anadolu Bölgesi; %77, Ege Bölgesi; % 75, Akdeniz Bölgesi; % 75, Doğu Anadolu Bölgesi; %71, Karadeniz Bölgesi; % 44, Güneydoğu Anadolu Bölgesi; % 22 şeklindedir. Buradan çıkan sonuçla da Marmara Bölgesi % 100'lük oranla Türkiye’de klarnet kullanımının en çok olduğu bölgedir (Şen, 2008: 63).

Türkiye’de birçok bölgede yöresel müzik icrasında kullanılan klarnet, aynı zamanda Türk sanat müziği orkestralarında da önemli bir yer edinmiştir. Türk müziğinin önemli iki yapısı olan Türk Sanat Müziği ve Türk Halk Müziği aynı zamanda form, tavır vb. açılardan farklı türlerdir. Bu farklılıkları göz önünde bulundurularak

klarnetin Türk müziğindeki yeri, önemi ve kullanımı araştırmamızda Türk Sanat Müziği ve Türk Halk Müziği açısından ayrı ayrı ele alınacaktır.

1.3.1. Klarnetin Türk Sanat Müziği Açısından Değerlendirilmesi

Osmanlı'nın 19. yüzyılda batılılaşma hareketleri kapsamında yapmış olduğu ıslahatlardan müzik de nasibini almıştır. Mehterhane'nin kapatılarak yerine Mızıkai Hümayun'un açılması müzikteki ıslahat hareketlerinin başında gelmektedir (Nacakcı & Canbay, 2013).

Mızıkai Hümayun; ordunun tören yürüyüşlerine eşlik etmesi için oluşturulmuş askeri bando ve eğitim kurumuydu. 1826 yılında kurulan bu ilk bandonun şefliğini geçici süreyle Ahmet Efendi, Manguel Efendi gibi isimler yapmıştır. 1828 yılında İtalyan bando şefi Giuseppe Donizetti davet edilerek bando takımına şef olarak görevlendirilmiş ve bandoyu daha gelişkin bir yapıya dönüştürmesi istenmiştir (Say, 2010). “Guiseppe Donizetti, Muzıkai Hümayun'da eğitimlik yaptığı dönemde Avrupa'da kullanılan çalgıların saray bandosuna girişini sağlamış ...” (Çağrı, 2006: 24) ve aynı zamanda bu çalgıların eğitimini vermek üzere yabancı hocalar da getirmiştir. Avrupa'dan getirilen çalgılar arasında klarnet de vardı. Klarnet eğitimini vermek üzere tüysüz lakabıyla bilinen Francesco görevlendirilmiştir. Frencosco, Muzıkai Hümayun'da verdiği eğitimle klarnet geleneğini sürdürecekt önemli isimler yetiştirmeyi başarmıştır. Francesco'nun öğrencisi olan Mehmet Ali Bey, Zati Arca'yı, Arca da Veli Kanık'ı yetiştirmiştir (Çağrı, 2006).

“Muzıkai Humayun'da kullanılan klarnet, zamanla farklı alanlarda da kullanılmış ve çeşitli denemeleri yapılmıştır. 1917'de Harbiye Nazırı Enver Paşa'nın kurmak istediği Mehter Takımlarında, klarnet saz kadrosuna alınmış, fakat mehterde uygulaması hemen hemen hiç olmamış ve kısa bir süre sonra da kaldırılmıştır” (Çağrı, 2006: 25).

Klarnetin Türk müziği icrasında kullanılması ise askeri mızıkai ve bandolarda kullanılmasından çok daha sonra mümkün olabilmektedir. Bunun en önemli sebeplerinden birisi, Türk müziği icrası için gerekli perdelerin klarnette mevcut olmamasıdır. “Geleneksel sanat müziğimize klarnet, 20. yüzyılın başlarında girmiş, daha çok “incesaz” topluluklarında ve piyasa müziklerinde kullanılmıştır” (Say, 2010: 278).

Klarnetle Türk müziği icra etmeyi başarmış ilk isim Klarnet İbrahim Efendi olmuştur. O dönem klarnetin Türk müziği icrasında kullanılmasına karşı çıkan Tamburi Cemil Bey, İbrahim Efendi'nin icrasını dinledikten sonra hayran kalmıştır (Çağrı, 2006).

Klarnet İbrahim Efendi'yi Şeref Efendi, Şükrü Tunar, Mustafa Kandıralı gibi önemli isimler takip etmiştir. Mustafa Kandıralı oyun havalarında göstermiş olduğu üstün performansının yanında caz müzik de dâhil olmak üzere birçok türden müzikte gösterdiği ustalığıyla uluslararası üne kavuşmuştur (Say, 2010). Şükrü Tunar hem TRT radyolarının ilk klarnet sanatçısı olması, hem de klarnette bir üslubun oturmasının öncüsü olması bakımından Türk müziği klarnet icracıları arasında çok önemli bir yere sahiptir (Çağrı, 2006).

Türk müziği klarnet icrası Klarnetçi İbrahim Efendi ile başlayıp TRT'de kadro alan ilk klarnet sanatçısı Şükrü Tunar'la önemli bir üslup kazanmıştır. Günümüzde solo ve eşlik çalgı olarak orkestralarda önemli bir yere sahiptir.

“Klarnet, Türk Müziğinin geleneksel çalgıları arasında büyük bir uyum sağlamış ve renkli bir çalgı olarak kullanılmıştır. Türk Müziği icrasında özellikle köçekçeler, sirtolar, oyun havaları ve fasıllarda önemli bir yere sahip olup, farklı bir yorum sağlamaktadır” (Çağrı, 2006: 31-32).

Türk müziği icrasında genellikle sol (G) klarnetin Albert sistemi tercih edilmektedir. “Sol klarnetin icrası daha çok Türk Müziğinde yaygın olduğundan Avrupa'nın birçok yerinde bu klarnet “Turkish Clarinet” adıyla anılmakta ve tanınmaktadır” (Çağrı, 2006: 31).

Türk sanat müziğinde klarnetin yeri ve öneminin daha doğru anlaşılması için Öztuna'nın; “Asrımızın ilk yıllarında esaslı şekilde Klarnetçi İbrahim tarafından musikimize sokulmuştur. Bugün bilhassa fasıl musikimizde aranan sazlardandır, hatta Ney'in yerini almıştır”(Öztuna, 1969: 342) ifadesiyle açıklık getirilebilir.

1.3.2. Klarnetin Türk Halk Müziği Açısından Değerlendirilmesi

Türk müziği icrasında kullanılmaya başlandığı ilk günden bugüne nesilden nesile aktarılarak gelmiş olan klarnet aynı zamanda kullanıldığı yörenin müzikal kimliğine

uyum sağlayarak bazı halk çalgılarımızın yerini almayı başarmıştır.

“Türk Halk Müziği icralarında sıklıkla kullanılan klarnet, özellikle zurna ve meyın yerine (veya onlarla birlikte) birçok yörede tercih edilmektedir. Klarnet, Türk Müziğinde hak ettiği yere gelerek Anadolu’nun bazı kesimlerinde vazgeçilmez bir çalgı olarak kullanılmaktadır. Özellikle halay, zeybek, karşılama, bar, hora, yörelerinde de klarnet kullanımı yaygındır” (Şen, 2008: 18).

Halk arasında “Gırnata” adıyla tanınmış olan klarnetin halk müziğimizde önemli bir yeri vardır. 19. yüzyılın sonlarından itibaren özellikle zurnanın yerine kullanılmaya başlanmış olan klarnetin yaygınlaşmasında zeybek havaları çalan Ege Bölgesi halk sanatçılarının önemli katkısı olmuştur. Klarnet Elazığ yöresinde “Çığırta” (Basit, küçük, nefesli bir çalgı) denen çalgının yerini alırken Erzurum ve Kars yörelerinde zurna ve mey çalgılarının yanında yer almıştır (Say, 2010).

Batı ses sistemine uygun geliştirilmiş batılı bir çalgı olduğu halde müziğine uyum sağlayarak yaygınlık kazanması ve hatta bazı Türk Müziği çalgılarının yerini almış olması klarnet için önemli bir başarıdır. “Klarnet, kamışlı çalgılar ailesinin Orta Asya kökenli üflemeli halk çalgılarından. İlk kez eski çağlarda Suriye ve Mezopotamya’da Kurnayta adı ile bilinen bu çalgı, her ne kadar batı çalgısı olarak görülüyorsa da sazın gerçek biçimi incelendiğinde yapısının Orta Asya kökenli Türk nefesli çalgılarından mey ve zurnanın ortak seslerinden oluştuğu açıkça görülecektir” (Kastelli, 2004: 19). Klarnetin bilindiği gibi batı çalgısı olmadığı aslında Orta Asya çalgısı olduğu yönündeki bu görüş klarnetin Türk müziğinde bu kadar önemli bir yer edinmesinde etkili olan faktörlerden olabilir.

“Klarnetin zurnanın yerini almasında çingenelerin rolü çok büyük olmuştur. Ancak asıl etkiyi mehter bandolarında görev yapan ve “Mehter Esnafı” denen askerler yapmıştır. Bu askerler köylerine döndükten sonra klarneti köylerinde de kullanarak klarnetin halk tarafından benimsenmesine katkıda bulunmuşlardır” (Kastelli, 2004: 19-20).

1.4. ERZURUM YÖRESİ MÜZİK KÜLTÜRÜ ve MÜZİK TÜRLERİ

“Erzurum İl toprakları 39°-09' ve 40°-48' kuzey enlemleri ile 40-16' ve 42-34' doğu boylamları üzerinde bulunur. 25.066 km² yüzölçümü ile ülkemizin dördüncü büyük ilidir” (Himoğlu, 2015: 23).

“Üç bin yıllık tarihinde, büyük medeniyetlere ve kültürlere ev sahipliği yapan, milli hafızasını hiçbir zaman kaybetmeyen Erzurum, Anadolu platosunda yüksek bozkırların üzerine kurulan, muhteşem geçmişin ışığıyla bugünleri aydınlatan, dağına, taşına tarih yazdıran bir yayla şehridir. Asırlardır Anadolu'dan geçen ipek ve baharat yolların geçiş güzergâhında olması dolayısıyla, birçok istilalara uğramış, bünyesinde gâh mağlubiyetler tatmış, gâh zafer nağraları atmış devletlere, tarihin önünde tanıklık etmiş, Anadolu'nun fethinden sonra özbeöz Türk Yurdu olarak varlığını devam ettiren tarihi şehirdir” (Himoğlu, 2015: 15).

Tarihinde birçok büyük medeniyete ev sahipliği yapmış olan Erzurum, kültürel bir zenginliğin de sahibi olmuştur. Bununla birlikte İpek ve Baharat yollarının güzergâhında olması nedeniyle uğramış olduğu istilalarla ve farklı dönemlerde yaşamış olduğu birçok kanlı savaşlarla da maddi manevi tahrip edilmiştir.

I. Dünya savaşı esnasında yaşamış olduğu ağır Rus işgali ve Ermeni mezalimi nedeniyle maddi manevi çok büyük kayıplar veren Erzurum, nüfusunun çok büyük bir kısmını kaybetmiştir. Bir kısmı göç etmek zorunda kalırken geride kalan nüfus büyük çoğunlukta katliama ve zulme uğramıştır. Şehrin üçte ikisi düşman tarafından yıkılmıştır. Osmanlı döneminde önemli bir kültür merkezi olan Erzurum, yaşananlarla birlikte ekonomik sıkıntıların yanı sıra, sosyal ve kültürel manada önemli ölçüde gerilemiştir (Küçükuşurlu, 2012).

Yaşanan tarihsel sürecin şehir ve şehir halkı üzerinde oluşturduğu olumsuz tesirlerinin yanı sıra, halkın birlik ve beraberliğini pekiştirici etkileri de olmuştur.

“Harpler, istilalar, ölüm kalım mücadeleleri bir belde halkını yekvücut yapar; Çekilen acılarda olgunluk ve mükemmeliyet iksiri tesirini gösterir. Erzurumlular öyle mücadeleler, öyle acılar içinde kalmışlardır ki birlik oluşlarına başka sebepler aramaya lüzum yoktur” (Kitapçığıl, 1960: 38-39).

Türk mimarisi açısından önemli eserlere sahip olan Erzurum, şiirleri ve zengin folkloru ile de önemli bir yere sahiptir. “Duygulu insanların ince hisleri Erzurum şiirini yaratıyor. Yine bu insanların hassas ruhları ve varlıkları Erzurum türkülerinin ve oyunlarının kaynağı oluyor. Sanatta Erzurum’un yeri bunun için farklı, bunun için üstündür. Sanat eserleri, şiiri, müziği, türkü ve oyunları Erzurum’un içyapısının özünü teşkil ederler” (Kitapçıgil, 1960: 38-39).

Erzurum folklorunun oluşumunda aile hayatı, sosyal bütünlük ve tarihsel derinlik gibi önemli faktörler vardır. Günümüzde var olan küçük aileler, eski tarihlerde daha geniş aileler olarak varlığını sürdürmüştür. Aile lideri tarafından aile içinde anlatılan masallar ve hikâyeler, bununla birlikte aile içinde söylenen şarkılar, türküler ve oynanan oyunlar boş zamanları değerlendirmede önemli bir rol oynamıştır. Bununla birlikte düğün, dernek, nişan ve merasim, aile hayatının Erzurum folklorunun oluşumuna sağladığı katkılardan biridir.

Uzun kış gecelerinde “oturma” adı verilen birden fazla ailenin bir evde kadın-erkek ve hatta yaşlı-genç ayrı olmak üzere bir araya gelerek çalgılar eşliğinde çalıp söyleyip oynadıkları, sohbet ettikleri eğlenceler, Erzurum folklorunu oluşturan sosyal bütünlüğü sağlayıcı faktör olarak ayrı bir öneme sahiptir.

Savaşlar ve göçler ise Erzurum folklorunun oluşumuna; insanları kaynaştırmak, gönülleri tutuşturmak, Erzurum müziğine ve barına şekil vermek ve daha büyük toplumlara ulaşmak bağlamında tarihsel derinliğin sağlamış olduğu önemli bir katkıdır (Ortaç, 1960).

Erzurum, Doğu Anadolu yöresinde türkülerinde en zengin il olup Türk Halk Müziği repertuarında Sivas’tan sonra ikinci sırayı alır (Eriş, 2012).

“Erzurum türkülerinin makamsal sınıflandırılması, Segâh makamında 26, Çargâh makamında 36, Hüseyini makamında 26, Hicaz makamında 6, Uşşak makamında 113, Nikriz makamında 8, Hüzam makamında 6, Rast makamında 7, Karcığâr makamında 5, Buselik makamında 5, Neva makamında 1 ve Tahir makamında 1 türkü olarak tespit edilmiştir” (Kervancıoğlu, 2013: 29).

Erzurum’da Musiki konusunda düzenli çalışmalara ilk olarak 1923 yılında başlanmıştır. Telgraf memuru olan Erzurumlu Galip Erk ve görev arkadaşı Musullu Ali Rıza tarafından musiki çalışmaları iki kişilik bir ekip olarak başlatılmıştır. Kısa bir süre

sonra ekibe musiki bilgi ve donanımına sahip güzel sesli muallim Hafız Ömer Efendi ile halk türküleri üstadı Pasinli muallim Hafız Faruk Kaleli de dâhil olmuştur. Oluşan yeni ekip “Musiki Birliği” adıyla kuruluş haline gelmiş, ardından saz çalmaya hevesli gençleri de aralarına alarak tertip ettikleri özel toplantılarla musiki çalışmalarına başlamışlardır (Eriş, 2012).

Erzurum’da görev yapmakta olan Diş Hekimi Mehmet Nuri, Hekim Yusuf İzzettin, Veznedar Etem, Müzik Öğretmeni Seyfi Bey ve müziksever subayların da katılımıyla Musiki Birliği geliştirilmiş ve faaliyetleri artırılmıştır. Bu birlik daha sonrasında Erzurum’da Türk Ocağı’nın kurulmasıyla isim değiştirmiş ve “Türk Ocağı Musiki Birliği” adını almıştır (Eriş, 2012).

1925 yılında açılan Erzurum Türk Ocağı, Erzurum sosyal ve kültürel hayatına önemli katkılar sağlamıştır. 1926 yılında Muallim mektebi salonunda büyük bir konser vermiş, tiyatro oyunu sergilemiştir (Küçükuşurlu, 2012).

1931 yılında Erzurum Türk Ocağı’nın kapatılmasıyla oluşan boşluğu 1934’te açılan Erzurum Halkevi doldurmuştur (Küçükuşurlu, 2012). Türk Ocağı’nın kapatılması ve Halkevinin açılması arasında geçen 3 yıllık zaman zarfında Türk Ocağı Musiki Birliği ekibince çalışmalar devam ettirilmiştir (Eriş, 2012). Erzurum Halkevi kurulduğu ilk yıllarda bazı sebeplerden dolayı önemli faaliyetlerde bulunamamıştır. Halkevi’nin sorunlarının başında yer sorunu, ekonomik sıkıntılar gibi sorunlar başı çekmiştir. Özellikle güzel sanatlar komitesini oluşturmak ve faaliyetlerde bulunmak için gerekli kalifiye eleman ihtiyacının yeterli düzeyde olmaması da ayrı bir sorun olmuştur (Küçükuşurlu, 2012).

1935’in sonlarında Erzurum Halkevi Güzel Sanatlar Komitesi tarafından 12 kişilik kadroyla bir bando kurulmuştur (Küçükuşurlu, 2012). Bu bandonun oluşturulmasında zamanının 9. Kolordu komutanı Korgeneral Nafiz Gürman’ın önemi büyüktür. Sayın Nafiz Gürman 1935’in sonlarında 9. Kolordu tarafından kullanılmış bir bando takımı hediye etmiştir. Şehir bandosu adıyla o günlerde faaliyetlerde bulunan ekip, icra ettikleri eserlerle halkın takdirini toplamış ve şehir hayatına canlılık getirmiştir. Bando ekibinin neredeyse tamamının fakir gençlerden oluşturulmuş olması sebebiyle, onlara kadro karşılığı bir ücret verilmesi kararlaştırılmış, ancak bu ücreti ödeyemeyen Halkevi, gençlerin ücret karşılığında özel işlere gitmeleri hususunda genel

merkezle görüşmüştür. Erzurum Halkevi, genel merkezden aldığı cevapta bando ekibi oluşturulmasının olumlu karşılandığını, fakat ücretli işlere üniformalı değil sivil kıyafetle gidilmesinin doğru olacağını bildirilmiştir. Bando çalışanlarının maaşları konusunda sıkıntı yaşayan Erzurum Halkevi bando takımını ekiple birlikte 1937 yılında Erzurum Belediyesi'ne devretmiştir. Halk tarafından sevilmiş ve kabul görmüş bu ekip dağılmasın diye “Şehir Bandosı” kurulması amacıyla belediye kadrosuna alınarak Halkeviyle ilişkisi kesilmiştir. Halkevi bandonun devriyle oluşan boşluğu 15 kişilik ince saz ekibiyle doldururken Belediye Bandosı da faaliyetlerine devam etmiştir (Küçükkuşurlu, 2012).

Yine o yıllarda adından bahsettiren başka bir kuruluş var ki yaptığı çalışmalarla Erzurum folkloruna katkıları önemli bir yer tutmaktadır. 1937 yılında Albay İhsan Yavuzer'in müdürü olduğu Erzurum İş Ocağı çatısı altında Erzurum Gücü adıyla bir Spor Kulübü kurulmuş, bu kulüpte spor faaliyetlerinin yanı sıra folklor çalışmaları da başlatılmıştır. Halk oyunları çalışmalarının daimi suretle çalgı eşliğinde yapılabilmesi için Mehmet Ceyhan ile Sedat Alpağuz (Sedat Çavuş) İş Ocağı'na işçi olarak alınmıştır. Maalesef Sedat Çavuş daha sonraları atölyede bir bombanın patlamasıyla hayatını kaybetmiştir. Sayın Yavuzer 1940 yılında başka bir yere tayin edilince yerine gelen Albay Kerami Demiroğlu; Erzurum Gücü adlı bu ekibe olumlu bakmış, hatta daha faal olması düşüncesiyle müzik kolunun kurulmasını istemiştir. Bu vesileyle oluşturulan tiyatro kolunu Sebahattin Solakoğlu yürütürken aynı zamanda oluşturulan müzik kolunda da bağlama çalmıştır. Müzik kolunda asıl işi torna olan tornacı Seyfettin Sıgmaz klarnet, Sebahattin Solakoğlu bağlama, Mehmet Çavuş tef çalmışlardır. O yıllarda Erzurum İş Ocağı faaliyetleriyle adeta Erzurum Halkevi ile yarış halinde olmuştur. 1944 yılına gelindiğinde doğudaki bando bölüklerinin kullanılamaz durumdaki hurda enstrümanları Erzurum İş Ocağının tamirhanesine verilir. Albay Keramettin Bey enstrümanların tamirini yaptırarak bando kurulması yönünde çalışmalar başlatmıştır. Kurulacak olan bando ekibinin müzik eğitimini ise hâlihazırda sanayi mektebinde mızıka çalan Mehmet Efendi vermiş ve birçok gence bando enstrümanlarını çalmasını öğretmiştir. Sebahattin Solakoğlu ise ekibe takviye olarak Kars'tan Kornet ve Büğlü çalan iki müzisyeni dâhil etmiştir ve bunların işçi kadrosuna alınmasını sağlamıştır. Son olarak ekibe şef olarak alınan emekli bando astsubayı Muharrem Ökten'le birlikte bando ekibi oluşumu sağlanmıştır. Bando ekibi çok kısa süre içerisinde

çalgıları ve müzisyenleriyle hazır hale getirilmiş, bununla da kalınmayıp 1945 yılında halka konser verme başarısı gösterilmiştir (Bulut, 1984).

Erzurum Halkevi, o yıllarda adeta rekabet edercesine faaliyetlerini sürdürmüştür. Erzurum Halkevi müzik kolunda 1940 yılında hanende olarak görev alan Faruk Kaleli, Erzurum'da kurulan musiki cemiyetlerinin öncülerindendir (Eriş, 2012). Erzurum Halkevi uzun yıllar çalışmalarını sürdürdükten sonra 1951 yılında kapanmıştır. Bu boşluğu doldurmak üzere farklı oluşumlar ortaya çıkmıştır. 1954 yılında kurulan "Erzurum Halk Oyunları ve Halk Türküleri Turizm Derneği" de bunlardan birisidir. O yıllarda Erzurum'da mesleki müzik eğitimi veren kurumların olmadığı da düşünülürse dernek önemli bir görev üstlenmiştir. Hem tiyatro hem konservatuvar alanındaki önemli hizmetleriyle Türk kültürüne önemli katkılar sağlamış, aynı zamanda Erzurum yöresi kültürünün de önemli bir aktarım organı olmuştur. Faruk Kaleli'nin önerisi üzerine 1955 yılında Hulusi Seven yönetiminde oluşturulan Türk Halk Müziği Korusu, 1960 yılına kadar, özel günlerde ve resmi kutlamalarda konserler vermiştir. 1961 yılında döneminin Cumhurbaşkanı Cemal Gürsel'in emriyle TRT Erzurum Radyosu kurulmuş ve yayın yapmaya başlamıştır. Derneğin korusu daha sonra "Doğudan Sesler Korusu" ismiyle radyo yayınlarını sürdürmüş ve Muzaffer Sarısözen'in önerisi üzerine koro çalışanları aynı zamanda TRT Erzurum Radyosu Türk Halk Müziği korusu görevini de üstlenmiştir (Şengül, 2010).

Aynı zamanda dernek Erzurum Türküleri Repertuvarına kaynak kişi, derleyen, notaya alan gibi hizmetleri bakımından önemli bir yere sahiptir. Faruk Kaleli, Hulusi Seven, Seyfettin Sıgmaz, Suat Işıklı, Muamer Özkavcı, Ağa Dede Keskin, Cazim Demir, Haydar Telhüner ve Âşık Reyhani gibi isimler önemli hizmetleri olan isimlerden bazılarıdır. 1990'lı yıllara kadar, oluşturulan ekiplerce çalışmalar yürütülmüş ve buradan yetiştirilen kişilerle Türk Halk Müziğinde önemli kazanımlar sağlanmıştır.

Erzurum'da yükseköğretim düzeyinde mesleki müzik eğitime ilk olarak 1992 yılında Atatürk Üniversitesi bünyesinde Kâzım Karabekir Eğitim Fakültesi Müzik Öğretmenliği Anabilim Dalına alınan öğrencilerle başlanmıştır. Ardından 1992 yılında yine Atatürk Üniversitesi'ne bağlı Güzel Sanatlar Fakültesi'nin kurulmasıyla Erzurum mesleki sanat eğitiminde önemli imkânlarla sahip olmaya başlamıştır. 2011 yılında

Atatürk Üniversitesi bünyesinde kurulan Türk Musikisi Devlet Konservatuvarı ile Erzurum sanat eğitimi kurumlarına bir yenisini eklemiştir.

Erzurum müzik kültürü içerisinde önemli bir yere sahip olan bir başka değer ise Âşıklık Geleneği ve âşıklardır. Âşık terim olarak; “sözlü şiir geleneğine bağlı olarak düzüp koştugu şiirlerini saz eşliğinde söyleyen halk şairi” (Özbek, 1998: 15) anlamına gelmektedir.

“Âşıklık geleneğinin Doğu Anadolu’nun Türk kültür hayatında önemli bir yeri vardır. Kış mevsiminin uzun sürmesi, köy yollarının aylarca kapalı kalması, bu kültürün meydana gelmesinin başlıca sebebidir. Bu şartlar, kültürümüzün önemli bir kanadının gelişmesini sağlamış, geçmişimizin geleceğe bağlayan köprünün temel yapı taşlarından birisini ortaya koymuştur”(Sezen, 2013: 444).

Erzurumlu Emrah, Âşık Sümmani, Âşık Reyhani, Âşık Ruhan, Âşık Rahmani, Âşık Nuri Çırağı, Âşık Erol Ergani, Âşık Mevlüt İhsani, Âşık Rahim Sağlam, Âşık İhsan Yavuzer, Âşık Fuat Çerkezoğlu, Âşık Zeki Erdal, Âşık Kor Ayhan, Âşık Nihani, Âşık Beyzade, Âşık Coşkuni, Âşık Erbabı, Âşık Garip Bektaş, Erzurumlu Âşık Edip Önal, Âşık Fahrettin İlbeyi (Himoğlu, 2015) Erzurumlu âşıkların önde gelen isimlerindendir.

Erzurum’un kültürel hayatına önemli katkılar sağlayan ve kültürün kuşaklar arasında sözlü aktarımına olanak sağlayan aşıklık geleneği Erzurum’da toplumun kültürel bağlarını güçlendirmede ve kültürünü zenginleştirmede önemli bir yapı taşı olmuştur.

Aşağıda Erzurum yöresi müzik kültüründe yer alan geleneksel türlere yer verilmiştir.

1.4.1. Bar

Erzurum müzik ve oyun kültürünün önemli türlerinden biri olan bar, erkek ve kadın barları olmak üzere ikiye ayrılır. Kahramanlığı, yiğitliği, gelenek ve görenekleri anlatan bar oyunların tarihi kökleri oldukça eskidir. Bar sözcüğünün birçok sözlük anlamı bulunmaktadır.

Bar; topluluk, elbirliği anlamına gelir. Bazı Altay kabilelerinde şaman davuluna, davulun sapına bar adı verilmiştir (Tezcan, 1987).

“Bar, davul zurna eşliğinde, özüne, yorumuna göre farklı ritim, tempo, hareket ve figürlerle ya elele, ya kolkola ya da bellerden tutularak birkaç insanın oynadığı daha doğrusu icra ettiği, Doğu Anadolu’da, özellikle Erzurum’da oynanan halk danslarının adıdır”(Atılcan, 1991: 36).

“Erzurum erkek barlarında erkekler yiğitliği, mertliği, çevikliği, korkusuzluğu, dosta güven düşmana korkuyu ifade edercesine vakur ve kendinden emin olmayı sergilerler” (Doğan, 2011: 26).

Bar oynayan oyuncuların oluşturduğu dizinin en başındaki oyuncuya “Barbaşı”, en sonundaki oyuncuya ise “Pöççük” adı verilir. Oyunun sonuna doğru “Sekme” adı verilen hızlı ve hareketli bir bölüm vardır. Genelde toplu oynanan bar oyunlarının çift oyuncuyla oynanan oyunları da vardır. Barlar “ağırlama”, “hoplatma”, “yeldirme” adı verilen ve farklı usullerle icra edilen bölümler içerir (Yücel, 2011).

“Erzurum erkek barları sözsüz olmakla birlikte kadın barlarının sözlü olanları vardır. Kadın barları kapalı bir ortamda ve kadınlar arsında icra edildiğinden sesi güzel ve yetenekli kadınlar tarafından barlar güfte ile icra edilir. Düğün ve kına gecesi gibi özel bir durumlarda erkek çalgıcılar aynı zamanda kadınlar tarafından aynı zamanda dışarı kıyafeti olarak ta kullanılan ihramla çalgıcıların kadınların görülmeyeceği bir ortam oluşturulur ve eğlence yörenin çalgıları olan, zilli def, mey ve klarnetle icra edilir” (Doğan, 2011: 35)

1.4.2. Maya

Türk halk müziğinin ve Türk halk edebiyatının önemli türlerinden biri olan mayalar, Türk müziğinin temel makamlarından hüseyini makam dizisi içerisinde örneklerinin sıkça seslendirildiği bir uzun hava türü olarak Erzurum yöresi müzik kültüründe de rastlanmaktadır.

Türk Dil Kurumu Büyük Türkçe Sözlükte; “Maya (Farsça; Maye); 1. Bazı besinlerin yapımında mayalanmayı sağlamak için kullanılan madde, ferment, 2. Yaradılış, öz nitelik, 3. Arsız, utanmaz kimse, 4. Uzun havalardan bir halk türküsü, 5.

Damızlık dişi hayvan, dişi deve, 6. Bir çeşit ezgi, gazel, uzun hava, mani, türkü, ...”(TDK, 2016) gibi daha birçok anlama gelen Farsça kökenli sözcüğü Yılmaz Öztuna; “Türk Halk Musikisinde bir şekil” ve “Türk Musikisinde bir makam” (Öztuna, 1974: 14) şeklinde açıklamıştır.

Halk şiiri ve halk müziğimizde bir form olup, dört dizeden oluşan ve hece vezniyle söylenen bir türdür. Bu türde şiirlerin kafiyeleri (aaab) düzenindedir. Halk kültürümüzde bu türe asıl değeri “uzun hava” özelliğindeki usulsüz, orijinal melodileri vermiştir. Dikkat çeken özelliği melodilerin mutlaka Hüseyini makamında olmasıdır (Say, 2010). Kars, Erzurum, Artvin ve Ağrı illeri çevresinde de yaygın olan bir Âşık makamı ve özel ezgisiyle yüksek sesle söylenen bir hava (Özbek, 1998: 131).

“Maya; Elazığ, Erzurum, Erzincan, Diyarbakır, Malatya illerinde yoğun bir şekilde icra edilen bir uzun hava türüdür.10/8’lik usuldeki ayak bölümüne sahip olabilen mayalar, tamamen serbest ritimli de olabilmektedir. Elazığ, Diyarbakır, Malatya ve Erzincan’ın batı ilçelerinde (Eğin) ayak kısmı usullü ve Erzurum, Erzincan’ın doğu ilçelerinde serbest ritimli olarak icra edilmesi mayaların yöresel farklılıklarının en belirgin olanlarıdır” (Demir, 2013: 154).

1.4.3. Tatyân

Erzurum yöresi dışında Türkiye’nin bazı yörelerinde örnek ezgilerine rastlandığı söylene de adı daha çok Erzurum yöresi müzik kültüründe öne çıkan ve günümüzde yok olmaya yüz tutmuş olan, kelime anlamı çeşitlilik gösteren “Tatyân”, bazı kaynaklarda şu şekilde açıklanmıştır.

“Güney Azerbaycan ağzı, Acem ağzı; bu ağza ait özel ezgi kalıbı. Tat sözcüğü Türk olmayan, yabancı, acem; köylü, hizmetçi anlamlarına gelmekle birlikte, tatyân deyimini İran Azerbaycanı halkının Anadolu’dan farklı olan dil ve müzik üslubu için kullanılır” (Özbek, 1998: 178).

“Hüzzam, Segâh çeşnili bir makam (özel ezgi kalıbı) daha ziyade divan şiiri güfteli, “aman aman” “adi-hadi leyli leyli” “efendim gel”, “bir tanem gel gel” gibi dolgu kelimeler kullanan hepsi için geçerli olmasa bile, bu ortak özellikleri haiz sözlü eserler için “Tatyân Havası” tasnif başlığını kullanabiliriz. Türkiye genelinde tespit

edebildiğimiz Tatyan havalarının hepsi sözlü olup, 7 adedi Erzurum olmak üzere 4'ü Erzincan, 2'si Elazığ, 2'si Sivas, 2'si Çorum, 1'i Amasya, 1'i Trabzon, 1'i ise Artvin repertuarında bulunmaktadır. Büyük ekseriyetinin güftesi divan şiiri nazım türü olan gazel'dir, Halk Edebiyatı nazım türleri de güfte olarak kullanılmıştır" (Turhan, 2007: 12).

1.4.4. Müstezat

Türk halk müziği, Türk sanat müziği ve Türk edebiyatı terminolojisinde karşılığı olan müstezat, Erzurum yöresi müziklerinde örnekleri olan bir uzun hava türüdür.

"Türk Halk Müziğinde özel bir ezgisi ve güftesi olan uzun hava; bir şiir biçimi, bağlamada özel bir düzendir. Türk Müziğinde bir form, "Ziyade" denen ilave kısa mısraların, kendi aralarında kafiyeli olarak, esas şiirin mısralarını takip ettiği gazeldir. Asıl kaynak yöresi Erzurum'dur. Elazığ'da da örnekleri görülmektedir" (Tuna, 2001: 5).

"Müstezat, Türk sanat müziğinde ki rast ve mahur makamlarının seyir özelliğini göstermektedir. Harput ve Erzurum'da yaygın olan bu uzun hava türünün konuları genellikle sevgi, sevgili üzerine olmakta, Çankırı'da da sohbet toplantılarında müstezat söylendiği bilinmektedir" (Demir, 2013: 139).

1.4.5. Oturak Âlemi

Türkiye'nin çeşitli bölgelerinde yaren, sıra gecesı vb. farklı adlarla düzenlenen; müzikli, yemeli, içmeli, oyunlu ve sohbetli toplantılara Erzurum'da "oturak âlemi" adı verilir. Oturak âlemi Erzurum yöresi gelenekleri arasında çok özel bir yere sahiptir.

Oturak âlemi; Arkadaşlar arasında düzenlenen edep ve terbiye çerçevesi içinde ve çok sıkı bir disiplin altında yapılan, sohbet, müzik ve oyunun önemli bir yer aldığı ciddi ve sosyal bir toplantı (Özbek, 1998: 147).

Erzurum'da artık yaşatılmayan ve dadaşın hayatında çok önemli bir yeri olan oturak âlemi kültürü yalnızca erkeklerin bir araya gelerek, çalıp söyleyip oynadıkları, sohbet ettikleri, yiyip içtikleri saygı, sevgi ve disiplinin olduğu meclislerdir. Yöre kültürünün kuşaktan kuşağa aktarılmasında önemli rol oynayan bu meclislerde müzik ve halk oyunlarının özel bir yeri vardır (Atılcan, 1991).

1.4.6. Kısır ve Kına Gecesi

Araştırmanın bu bölümünde Erzurum’da geleneksel adetler arasında yer alan, düğün öncesinde gelin ve damat için erkekler ile kadınlar arasında ayrı ayrı düzenlenen bekârlığa veda partileri olarak değerlendirilebilen Kısır ve Kına Gecesi ele alınacaktır.

Türkiye’de her yörenin kendine özgü düğün gelenekleri vardır. Bu geleneklerin bir kısmı kadınlara bir kısmı da erkeklere özel olabilir. Erzurum yöresinde düğünden önce damadın arkadaşları ve yakınlarından yalnızca erkeklerin yer aldığı bu geleneksel eğlencenin adıdır kısır gecesi.

“Kız evinde kına gecesi yapılırken oğlan evinde de “kısır gecesi” yapılır. Bu geceler ekseri gençler tarafından içkili ve çalgılı olarak yapılır” (Bulut, 1984: 94).

Erzurum halk ağzında “gısır”, “gıssır”, “kısır gecesi” gibi sözcüklerle ifade edilen bu eğlenceye neden bu adın verildiği hususunda yazılı kaynaklarda yer alan bir bilgi bulunmamaktadır. Azerbaycan Türkçesi Sözlüğü’nde bu kelime “gıssır” şekliyle ele alınmış ve “döl vermeyen, doğurmayan, üremeyen” olarak anlamlandırılmıştır (Yılar, 2011). “O halde, Erzurum’da, kısır gecesi adlandırması, bu eğlencenin kuruluş amacından yola çıkılarak yapılmıştır. Yani, kısır gecesi ifadesi, erkeklerin kısırlığa veda ettiğini belirtmekte ve bekârlığa veda partisi anlamında kullanılmaktadır” (Yılar, 2011: 141).

Kısır gecesi adıyla tertip edilen bu eğlencede davul-zurna, zilli tef-klarnet başlıca çalgılardandır. Bu eğlence kapalı mekânlarda yapıldığından sesi fazla olan davul-zurna yerine tef-klarnet tercih edilmektedir. Geçmişte mey çalgısı kullanılırken günümüzde klarnetin bu eğlencelerde tercih edilmesinin nedeni ise klarnetin sesinin daha doyurucu olmasındandır. Kısır gecelerinde olmazsa olmaz denilecek kadar önemli bir yere sahip olan çalgıcılar gecenin gidişatına yön verirler. Usta çırak ilişkisiyle yetiştikleri için nota bilgisinden yoksun olup icralarını hafızalarına dayalı gerçekleştirirler. Çalgıcılar yalnızca enstrüman çalmakla kalmayıp sözlü eserlerde solistlik te yaparak eğlenceyi daha ahenkli hale getirirler (Yılar, 2011).

Türkiye’nin hemen hemen tüm yörelerinde düzenlenen kına geceleri, genç kızların düğün öncesi olmazsa olmaz eğlencelerinden olup tüm yurttaki geleneksel hale gelmiştir.

Düğünden önceki akşam gelin ve damadın yakınlarının kız evinde toplanarak gelinin eline kına yaktıkları ve adını da buradan alan geleneğin adıdır kına gecesi. Yalnızca bayanların katılabildiği bu gecede çalgılar çalınır, oyunlar oynanır, maniler söylenir ve seyirlik oyunlar sergilenir (Düzgün, 1994).

Yalnızca kadınların olduğu ve erkeklerin hiçbir şekilde yer almadığı bu gecede çalgıcılar da kapalı bir bölümde oturtulur. “Kapalı bir yerde oturtulan çalgıcılar yanık ve acıklı havalar çalmaya başlarken kına yakılır. Kına yakıldıktan sonra kına gecesi sona erer” (Bulut, 1984: 94).

1.5. ERZURUM YÖRESİ NEFESLİ HALK ÇALGILARI

Bu bölümde Erzurum yöresinde kullanılan nefesli halk çalgılarının yöre müziğindeki yeri ve önemi ele alınacaktır. Türk halk müziği repertuarı açısından en zengin illerden biri olan Erzurum, Türk halk oyunlarının da önemli bir yöresidir.

Erzurum yöresi halk oyunları ve halk müziklerinde kullanılmakta olan nefesli çalgılar; zurna kaval, mey ve klarnettir (Sezen, 2013).

1.5.1. Zurna

Türk nefesli çalgılar ailesinin çift kamışlı üyesi olan zurna Türk halk müziği ve Türk halk oyunlarının çok önemli bir çalgısıdır. Türk halk oyunlarında bar bölgesi içinde olan Erzurum’da Erkek barları davul ile zurna ile icra edilir ve çok önemli bir yere sahiptir.

“Zurna; Anadolu halk kültüründe yer alan, çift kamışlı ağaç üflemeli geleneksel çalgımız. Terim dilimize Farsça kökenli bir sözcük olan ve “düğün neyi” anlamına gelen sur-nay’dan girmiştir” (Say, 2010:681).

İki oktav ses aralığına sahip olan zurna; lüle, sipsi(zıpçık) ve dil diye isimlendirilen üç parçanın birleşmesinden meydana gelir. Lüle, zurnanın büyük kısmını meydana getiren ana gövdedir. Sipsi, sesin meydana geldiği kamışa verilen addır. Dil ise bir nevi zıvanadır. Kamış ile lüle arasındaki kısımdır. Birde kamış kısmına geçirilen çember şeklinde plakadan bir ağızlık bulunur (Say, 2010).

“Zurnalar; Cura, Orta, Baz olarak üçe bölünür. Bunlara cura, ortakaba, tümkaba adları verilir. Az sesli olanlarına cura, orta sesli olanlarına orta, kalın sesli olanlarına da baz denir. Zurnaların en makbulü erik ağacından yapılanıdır” (Gazimihal, 1975: 11).

“Erzurum’da oynanan bar oyunlarında kullanılan zurna, kaba zurna ile cura zurna arasında bir zurnadır, özel bir ses rengi vardır. Daima davulla birlikte kullanılır. Anadolu’nun diğer yörelerindeki zurnalar gibi, gövde ve ağızlık kısımlarından meydana gelir. Zurnada üst kısımda yedi, alt kısmında bir olmak üzere toplam sekiz delik vardır” (Sezen, 2013: 350).

Zurna Erzurum’da açık hava çalgısı olarak davulla birlikte kullanılır. Erzurum’da zurnacılar yörenin çalımı zor eserlerini çok iyi bir teknikle çalarlar. Keskin ve gür ses elde etmek için sert kamış kullanılan zurnalar genellikle ‘si’ ve ‘la’ kararlıdır (Kastelli, 2004).

1.5.2. Kaval

Erzurum nefesli halk çalgılarından olan kaval Türk nefesli çalgıları arasında çok eski tarihe ve öneme sahiptir.

Türk halk musikisinde “çoban sazı” olarak tanınmış olan kaval en ilkel nefesli sazlardandır ve bütün milletlerin halk müziğinde kaval çalgısına az çok benzer çalgılar görülür (Öztuna, 1969). “Kaval sözcüğünün dilimizdeki kavlamak mastarının kav kökünden türetildiği düşünülmektedir” (Say, 2010:248). Kavlamak; “1. Kabarıp dökülmek, soyulmak, 2. Soyunmak, 3. Söz getirip götürmek, 4. Kovlamak; zemmetmek, gıybet etmek, 5. Tüyü dökülmek, derisi ve kabuğu soyulmak” (TDK, 2016) gibi sözcük anlamlarına karşılık gelmektedir.

Türk Halk müziğimizin geleneksel üflemeli çalgılarından olan kaval özellikle Anadolu’da çok yaygındır ve “dilli kaval, dilsiz kaval” olmak üzere iki çeşittir. Yaklaşık 2,5 oktav ses genişliğine sahip olan kaval orkestrada solo ve eşlik olarak görev alabilir ve özellikle melodinin öne çıkması istendiğinde etkin bir şekilde kullanılabilir. Farklı ebatlarda ve akortlarda çeşitleri olan kavalın ön tarafta yedi arka tarafta ise perde deliği vardır. Kaval yapımında genellikle sert ağaçlar, kamış ve pirinç gibi alaşımlı madenler kullanılır (Say, 2010).

“Erzurum yöresindeki kavallar umumiyetle pirinçtendir, İstanbul’da üretilerek yöreye gönderilir” (Sezen, 2013: 351).

1.5.3. Mey

Türk nefesli çalgılar ailesinin çift kamışlı üyesi olan mey Erzurum nefesli halk çalgıları arasında ayrıcalıklı bir yere sahiptir. Günümüzde klarnetle icra edilen Erzurum kadın barları geçmişte mey ile icra edilmekteydi. Ayrıca oturak havası denilen oturak âlemlerinin müziklerinde de meyin önemli bir yeri vardır.

Ağaç üflemeli çift kamışlı halk çalgılarımızdan olan mey; erik, gürgen ve ceviz gibi sert ağaçlardan yapılır. Gövde, kamış ve kamışın üzerine takılan kısaç adı verilen üç parçanın birleşmesinden meydana gelen mey çalgısı bir tam dokuzlu ses genişliğine sahiptir ve yarım ses verecek perde yapısına sahip değildir. Yarım perdeler ve komalı sesler icracının kamış üzerindeki dudak baskısı ile elde edilir (Say,2010).

“Mey, Asya’da yaygınlık kazanmış, köklü, fazla değişime uğramamış çok eski bir çalgıdır. Benzerleri halen Türkiye dışında Azerbaycan, Gürcistan, Dağıstan, Ermenistan, İran, Çin, Japonya ve Kore gibi ülkelerde çeşitli isimlerde kullanılmaktadır.” (Kastelli, 2004: 14)

Mahmut R. Gazimihâl “Türk Nefesli (Ötkü) Çalgıları” adlı kitabında mey çalgısının tarihinin çok eski olduğundan ve Firavunlar Mısırından kabartmalarda çalgının resmedildiğinden bahsetmiştir. Kabartmalarda yer alan bu çalgının o günlerde isminin *Mayıt* olduğundan ve Asya’da benzerlerinin balaban adıyla günümüzde de kullanılmakta olduğundan söz etmiş ve “*Zurnalar türünün atası meydir*” düşüncesine yer vermiştir (Gazimihal, 1975).

Mey Erzurum’da daha ziyade kısır gecelerinde, kadın barlarında davul ve tef ile birlikte en çok kullanılan nefesli çalgılardan biridir (Ağrı, 2008). Yine Erzurum yöresinde erkekler arasında tertip edilen ve “oturak âlemi” olarak bilinen eğlencelerde de mey çalgısının kullanıldığı bilinmektedir. “Mey ve tef ile çalınıp söylenen bu havalara “Oturak Havası”, bu eğlencenin adına da “Oturak Âlemi” denirdi. (Atılcan, 1991: 51).

“En iyi mey icracıları Erzurum’dan çıkmıştır. Yöresel çalgı niteliği taşır. Orkestrada mey, uzun havalar ve sololarda kullanılır” (Kastelli, 2004: 78).

1.5.4. Klarnet

Tahta üflemeli çalgılar ailesinin tek kamışlı üyesi olan klarnet batı kökenli olup Erzurum yöresi nefesli halk çalgılarından biridir. Klarnet Erzurum kadın barları müziklerinin icrasında ve halk müziklerindeki kullanımıyla önemli bir yere sahiptir.

“Meşrutiyetten sonra Erzurum nefesli çalgıları arasına giren klarnet, yerli ağzında gırnatanın Türk çalgısı olmadığı için davul zurna gibi milli çalgılarımızdan sayılamayacağı hakkında görüş vardır. Klarnet II. Mahmut zamanında saray bandosu kurulurken getirilmiş; sonradan fasıl musikisinde benimsenir olmuştur. Fakat giderek Türk halk çalgıları arasına da giren klarnet” (Atılcan,1991: 33) “Erzurum’da kapalı hava toplantılarında yani kına gecelerinde ve kısır gecelerinde evlerde çalınır” (Sezen, 2013: 352).

1.6. ERZURUM YÖRESİNDE KLARNETİN YERİ

Bu bölümde Erzurum yöresinde klarnetin hangi ortamlarda kullanıldığı ve nasıl bir öneme sahip olduğu hususu ele alınacaktır.

Erzurum’da klarnetin tarihine dair kesin bilgi bulunmamakla birlikte İhsan Coşkun Atılcan klarnetin meşrutiyetten sonra Erzurum nefesli çalgıları arasına girdiğinden bahsetmiştir (Atılcan, 1991). Yaptığımız araştırmalar ise Erzurum’da klarnetin varlığı hususunda bizi 1900’lerin başlarına kadar götürmüştür.

“Tarihin ilk dönemlerinden beri bir yerleşim yeri olan Erzurum, günümüzde de Doğu Anadolu Bölgesi’nin en büyük kentlerinden birisidir. Türkiye’nin en şiddetli ikliminin bu yörede hüküm sürmesi, oyunlarına ve müziklerine de yansımıştır, zengin bir halk türküleri kaynağına sahiptir. Halk oyunları bakımından bar bölgesindedir. Yöre müziklerinde klarnet, sıklıkla kullanılır. Davul ve zurnayla oynanan barlar, günümüzde davul- klarnet eşliğinde de oynanmaktadır” (Şen, 2008: 53). Burada barların klarnetle oynandığı hususu eksik ya da yanlıştır. Erzurum’da klarnetle oynanan barlar kadın barlarıdır (Sezen, 2013), erkek barları klarnetle oynanmaz. Erkek barları “açık havada davul-zurna eşliğinde oynanır” (Sezen, 2013: 333).

Bugün Erzurum’da klarnetin kullanım alanının yaygınlaştığı, zaman zaman zurna ve meyin yerine kullanıldığı görülmektedir. “Erzurum’da klarnet kapalı yerlerde yapılan toplantı ve eğlencelerde, yani kına ve kısır gecelerinde çalınır. Ses kapasitesi az olduğu için kapalı yerlerde kimi zaman klarnet zurnaya tercih edilebilir” (Ağrı, 2008).

Klarnet Erzurum’da eğlence kültüründe de yer almış hatta köylere kadar inmiştir. “Köy seyirlik oyunlarında müzik ihtiyacını karşılamak üzere çeşitli aletler ve yöntemler kullanılırdı. Eğlence yerlerinde ilk akla gelen çalgılar davul ve zurnadır. İkisi birlikte çalınır. Davul ve zurnanın bulunmadığı yerlerde klarnet, tef, darbuka, bağlama ve mey çalınır” (Eriş, 2012: 198).

1.7. ERZURUM YÖRESİ KLARNET SANATÇILARI

Bu bölümde Erzurumlu mahalli ve ulusal klarnet sanatçıları tarihsel süreç içerisinde ele alınarak mahalli klarnet sanatçıları alt başlığında; mahalli icracılarının kimler olduğu, yörenin müzik kültüründe hangi faaliyetlerde yer aldıkları, nasıl bir eğitim sürecinden geçtikleri ve ulusal klarnet sanatçıları alt başlığında; ulusal klarnet sanatçılarının kimler olduğu, mesleki geçmişleri ve sanatsal faaliyetleri hakkında bilgi verilecektir.

İhsan Coskun Atılcan Erzurum çalgıcılarını üç guruba ayırmıştır. Birinci gurubu; (Seyfettin Sıgmaz, Suat Işıklı ve Haydar Telhüner) Erzurum yöresi halk türkülerini ve bar havalarını ustaca çalabilenler, ikinci gurubu; mey ve zurnayı iyi derecede çalabilen ve onlara eşlik eden usta davulcular (Eyüp Ağa, Ramis Baba, Ağadede ve Müslim Akay), üçüncü gurubu ise biraz klarnet ya da mey, def ve davul çalabilen fakat diğerlerine göre acemi sayılan müzisyenler oluşturmaktadır (Atılcan, 1991).

1.7.1. Mahalli (Yöresel) Klarnet Sanatçıları

Erzurum’da klarnetin ne kadar süredir var olduğunu, icracılarının geçmişten günümüze kimler olduğunu ve hangi etkinliklerde yer aldığını ele alan yeterli yazılı kaynak ve bilgi bulunmadığından görüşme yaptığımız çalışma gurubundan elde ettiğimiz bilgiler konuyla alakalı oluşturulmuş önemli bir yazılı kaynak olacaktır.

Erzurum’da mahalli klarnet icracılığı 1900’lü yılların başlarında görülmeye başlamıştır. Usta çırak ilişkisiyle günümüze kadar gelmiş ve halen devam etmektedir. Klarnet icracılarının neredeyse tamamı klarnete zurna, mey ve kaval icracılığından geçmişlerdir. Erzurum mahalli klarnet icracılarının bir kısmı ise mesleki edinimlerini askerde kazanmışlardır. Askeri görevini bandoda müzisyen olarak yapan Gani Koçoğlu, Kemal Dumlu, Sebahattin Dumlu, Hasankaleli Mehmet Oğuz askerlik görevlerini tamamladıktan sonra Erzurum’da mahalli klarnet icracısı olarak hizmet etmişlerdir.

Klarnet Erzurum’da; oturak âlemi, düğün, kısır ve kına gecesi gibi özel günlerde yoğun talep görürken, günümüzde Erzurum kadın barları müziklerinin icrasında meyın yerini almıştır. Günümüzde mahalli klarnet icracısı sayısı oldukça azalmıştır. Bununla birlikte geçmişten günümüze yörede mahalli klarnet icracısı olarak hizmet etmiş; Gaffur Amca, Abdulkadir Özalpoğlu, Mahmut Oğuz, Hasankaleli Mehmet Oğuz, Hasankaleli Şahmettin, Arazlı İbrahim Bey, Umudumlu Kaya Amca, Sebahattin Dumlu, Faruk İçoğlu, Cesim Amca, Vahdetin Dumlu, Kemal Dumlu, Celal Dumlu (Celal Çavuş), Gani Üçdemir, Münip Mindivanlı, Eyüp Mindivanlı, Durak Uyanık, Müslim Aba, Gani Koçoğlu, Ilıcalı Şeref, Abdurrahman Yörüktümen, Kemal Ürper, Bahattin Üçdemir tespit edebildiğimiz isimlerdendir. Buna ek olarak Zekiye Çomaklı “İpek Yolunda Bir Kavşak Aşkale” adlı kitapta; Klarnetçi Sarıbabalı Haydar, Klarnetçi Fevzi Güler, Klarnetçi Kemal Varlı, Klarnetçi Alaaddin ve Klarnetçi Mustafa Denoğlu gibi yörenin klarnet sanatçılarından bahsetmiştir (Çomaklı, 2003).

Görüşme yaptığımız Şuayb yördem, İlhami Ensaroğlu, Bülent Dayauç ve Köksal Dumlu halen yörede mahalli klarnet icracısı olarak hizmetlerini sürdürmektedir.

Şuayb Yördem 1961 yılında Erzurum’da doğdu. Palandöken Belediyesi’nde müzisyen olarak görev yaptıktan sonra emekli oldu. Meslekte 38 yıllık geçmişe sahip olan Yördem’in mesleki sanat eğitimi olmayıp, mesleki edinimini usta çırak ilişkisiyle Sebahattin Dumlu, Faruk İçoğlu, Eyüp Mindivanlı, Ahmet Uyanık, Durak Uyanık, Müslim Aba, Fahri Koçoğlu, Gani Koçoğlu, Kadir Özalpoğlu ve Kemal Ürper gibi mahalli icracılardan kazanmıştır.

İlhami Ensaroğlu 1963 yılında Erzurum’da doğdu. Müziğe ilkökul yıllarında blok flütle başlayan Ensaroğlu daha sonra mey ve klarnet icra etmeye başladı. Meslekte 38 yıllık geçmişi olan Ensaroğlu 30 yıl klarnet icra ettikten sonra sağlık sorunları nedeniyle

klarneti bırakıp ritim saz icracısı olarak mesleğini sürdürdü. Mesleki sanat eğitimi olmayan Ensaroğlu mesleki edinimini ustası Müslim Aba'dan usta çırak ilişkisiyle kazanmıştır.

Bülent Dayauç 1963 yılında Erzurum'da doğdu. Atatürk Üniversitesi Kültür Sitesinde müzisyen olarak görev yapan Dayauç meslekte 38 yıllık deneyime sahip. Mesleki sanat eğitimi olmayan Dayauç, Gani Üçdemir ve Eyüp Mindivanlı gibi mahalli klarnet sanatçılarından usta çırak ilişkisiyle mesleki edinimler kazanmıştır.

Köksal Dumlu 1966 yılında Erzurum'da doğdu. Erzurum'un bilinen en eski klarnet icracısı olan dedesi Celal Çavuş ve Babası Sebahattin Dumlu'dan sonra ailenin üçüncü kuşak klarnet icracısı olan Köksal Dumlu meslekte 33 yıllık geçmişe sahip. Atatürk Üniversitesi Kültür Sitesinde müzisyen olarak görevini sürdüren Dumlu mesleki sanat eğitimi almamış olup mesleki edinimlerini aile bireylerinden Kemal Dumlu ve Vahdettin Dumlu gibi klarnet icracılarından kazanmıştır.

1.7.2. Ulusal Klarnet Sanatçıları

Suat Işıklı, Seyfettin Sığmaz ve Kıyasettin Temelli Erzurum folklorunda ve müzik yaşamında önemli yeri olan ve Erzurum'un yetiştirdiği ulusal klarnet sanatçılarıdır. Müziğe Erzurum'da başlayıp belirli bir dönem yörede mahalli icracılık yapmış olan Suat Işıklı ve Seyfettin Sığmaz daha sonra TRT Radyolarında kadro almışlardır. Kıyasettin Temelli ise birçok hizmetinin yanında TRT de ve Güzel Sanatlar Fakültesinde sanatçı ve akademisyen olarak Erzurum musiki hayatına önemli katkılar sağlamıştır.

1.7.2.1. Seyfettin SİĞMAZ

1921 yılında Erzurum'da doğdu. İlkokulu bitirdikten sonra müziğe olan aşırı sevgisi sebebiyle tahsiline devam etmemiştir. Onun küçük yaştaki tek sazı, kamıştan yapılmış dilli kavalıdır. Sonradan temin ettiği bir zurna ile küçük yaşta düğünlerde ve çeşitli müzik topluluklarında sanatını icra etmeğe başladı. 1938 yılında Erzurum Ağır Bakım Silah fabrikasında (İş Ocağı) kurulan Bando takımında klarnet çalmak üzere işçi statüsünde işe alındı. İş ocağında Bando Şefi Ast. Sb. Muharrem Bey'den nota dersleri aldı. Böylece klarnet icrasını ve musiki nazariyatını ilerletti. 1949 yılında Venedik'te

yapılan Uluslararası Halk Oyunları Yarışmasına, Erzurum Bar Ekibinin Müzisyeni olarak katılan Seyfettin Sığmaz, bu görev vesilesiyle Muzaffer Sarısözen’le tanışır. Seyahat dönüşünde Sarısözen’in isteği üzerine Ankara Radyosu Yurttan Sesler korosuna Saz Sanatçısı olarak alınır. Uzun zaman Muzaffer Sarısözen yönetimindeki Ankara Radyosu Yurttan Sesler Korosunda Mey, Zurna ve Klarnet Sanatçısı olarak görev yapan Seyfettin Sığmaz en büyük sanat aşamasını bu sanat ve musiki yuvasında gerçekleştirir.

1955 yılına kadar Türk Halk Müziği dalında çalışan Seyfettin Sığmaz sonradan ilgi duyduğu Türk Sanat Müziği dalında da iyi bir icracı olduğunu ispatlamış ve 1955 yılından sonra kurum içi bir sınavda başarı göstererek aynı Radyoda bu defa Türk Sanat Müziği topluluğuna katılmıştır.

1963 yılında geçici olarak Erzurum Radyosunda Müzik Şefi olarak görev yapmış ve bu görevi esnasında, Radyoda “Doğudan Sesler” korosunu yönetmiş, Halk Oyunları Derneği’nde faaliyet gösteren Türk Sanat ve Türk Halk Müziği çalışmalarına katkıda bulunmuştur.

1974 yılında Ankara’da vefat eden Seyfettin Sığmaz, daimi Türk Halk ve Türk Sanat Müziğini et ve kemik gibi ayrılmaz birer parça ve organizmayı teşkil eden bir bütün olarak gördüğü için Erzurum Yöresine ait oyun Türkülerini, Mahalli kırık havalarını titizlikle derleyip notaya almasının yanı sıra, çok azda olsa birkaç beste yapmıştır. Sözleri Aşık Veysel’e ait olan, Memleket sevgisi ve sıra hasretini en iyi şekilde nağmelere döktüğü Muhayyerkürdi makamındaki bestesi çok ünlüdür (Kurnuç, 2005: 75,76).

1.7.2.2. Suat IŞIKLI

1935 yılında Erzurum’da doğmuştur. Nefesli saz sanatçısı ve koro şefidir. 1960 yılından itibaren Erzurum Radyosu sanatçısı olarak göreve başlamış, başarılı hizmetlerde bulunmuştur. Hulusi Seven’le başlayan koro yöneticiliği, Suat Işıklı ile devam etmiştir. Aynı zamanda, Erzurum Halk Oyunları ve Halk Türküleri Derneği’nin ilk emektarlarından.

Erzurum erkek ve kadın barlarının etkinliklerinde, başarılarında Suat Işıklı’nın emeği vardır. Usta bir sanatçı olarak meyle, klarnetle çalmış olduğu oyun ezgileri, TRT

arşivinde muhafaza edilmektedir. Suat Işıklı, Erzurum'un renkli simalarındandır. Fıkralarıyla, nüktedanlığıyla, bulunduğu ortamı hareketlendiren, neşelendiren bir kişidir. 1979 yılından sonra Erzurum'dan ayrılarak İstanbul Radyosuna gitmiştir, 40 yıllık hizmetinin ardından 2000 yılında emekli olmuştur (Tuna, 2001: 92).

1.7.2.3. Kıyasettin TEMELLİ

1935 yılında Erzurum'da doğdu. İlk, Orta, Lise tahsilinden sonra Erzurum Atatürk Üniversitesi Ziraat Fakültesi'ni bitirdi. 1960'lı yıllarda Erzurum Belediyesinin Zat İşleri, Konservatuar Müdürlüğü ve Belediye Başkan Yardımcılığı görevlerinde bulundu. 1970'li yıllarda Zirai Donatım Kurumu Erzurum Bölge Müdürlüğünde çeşitli görevler ifa ettikten sonra, kuruluşundan beri çeşitli statülerde çalıştığı TRT Erzurum Radyosu'nun kadrolu THM saz sanatçısı olarak ve istisna akdi hükümlerine göre görev yapan Türk Sanat Müziği Korosunda koro şefliği hizmetlerini uzun bir süre yürüttü. TRT Erzurum Radyosu'ndaki asli görevi yanında Erzurum Yüksek İslam Enstitüsü'nde "Mesleki Türk Musikisi" derslerinde öğretim görevlisi olarak görev yaptı.

Türk Sanat, Türk Halk ve Türk Tasavvuf Musikisiyle ilgili nota ve kitaplarının yer aldığı zengin bir kütüphaneye sahiptir. Ayrıca Yüksek İslam Enstitüsü'nde verdiği Türk Müziği dersleriyle ilgili I-II Teksir Baskı Eserleri, Ahmet Muhtar'ın Musiki Tarihi, Viyolonsel Feridun'un İlk Musiki Kitabı, Seyyid Abdulkadir'in "Osmanlıca Türk Müziği ve Keman Metodları'nı" Türkçeye çevirdiği eserleri mevcuttur. İyi bir derlemeci olduğu kadar Türk Sanat Müziği şarkı formunda mevcut on'a yakın eser bestelemiştir.

1995 yılında Atatürk Üniversitesi GSF Müzik Bilimleri Bölümünde öğretim görevlisi olarak görevine başlamış, aynı bölümde Müzikoloji ana sanat dalında yüksek lisans yapmış, asli göreviyle birlikte fakültenin Türk Sanat Müziği Korosunda Şeflik görevini sürdürmüştür (Kurnuç, 2005: 78-79), Sayın Temelli, 2007 yılında yaşamını Erzurum'da yitirmiştir.

1.8. PROBLEM CÜMLESİ

Bu çalışmanın problem cümlesi "Erzurum yöresi müziğinde ve müzik kültüründe klarnet ne şekilde yer bulmuştur? şeklinde belirlenmiştir.

1.8.1. Alt Problemler

1. Araştırmaya katılan kişilerden elde edilen demografik bilgiler nelerdir?
2. Araştırmaya katılan kişilerden Erzurum yöresi müzik kültüründe klarnetin yeri ile ilgili elde edilen bilgiler nelerdir?
3. Erzurum'da faaliyet gösteren Mesleki Müzik Eğitimi kurumlarında klarnete ne ölçüde yer verilmiştir?

1.9. ARAŞTIRMANIN AMACI

Türk müziğinin icrasında, 1800'lü yılların sonundan günümüze değin klarnetin yer aldığı görülmektedir. Günümüzde yaygın olarak kullanılmakta olan klarnet çalgısı yöresel müzik icralarında da tercih edilmektedir. Erzurum yöresi de bu yörelerimizden birisidir. Türk müziği icrasında yaklaşık bir asırdır kullanılmakta olmasına rağmen klarnet üzerine yapılmış bilimsel nitelikli yayın, araştırma ve konu edildiği yazınsal eser sayısı yok denecek kadar azdır. Bu nedenle, bu çalışmada, geçmişten günümüze Erzurum müzikal kültüründeki klarnet sanatçılarının tespit edilmesi, klarnetin Erzurum yöresel müzik kültüründe ne oranda kullanıldığının belirlenmesi, eğlence ve halkoyunları ortamlarında klarnetin kullanım alanlarının tespit edilmesi ve konuyla ilgili belirsizliklerin giderilerek bilimsel bir kaynak oluşturulması amaçlanmaktadır.

1.10. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ

Bu çalışma Erzurum mahalli klarnet icrası hakkında daha önce yapılmış bilimsel bir çalışma bulunmaması bakımından önemlidir.

Erzurum mahalli klarnet icracılarıyla yapılan görüşmelerden elde edilen bilgilerin bu çalışmayla kayıt altına alınması ve sonraki çalışmalara kaynak teşkil edecek olması bakımından bu çalışma önem arz etmektedir.

Batı müziği çalgısı olmasına rağmen klarnetin yöre müziklerinde kullanılması, mey ve zurna gibi yörede önemli yeri olan Türk çalgılarına tercih edilmesinin arkasında yatan sebeplerin tespit edilmesi, Türk müziğinin ve çalgılarının geleceği açısından önemlidir.

1.11. VARSAYIMLAR

- Literatürün taranması ile elde edilen verilerin doğruyu yansıttığı kabul edilmiştir.
- Kaynak kişilerle yapılan görüşmelerden elde edilen verilerin doğruyu yansıttığı ve elde edilen verilerin bu çalışma için yeterli olduğu varsayılmıştır.
- Görüşme formu ile elde edilen bilgilerin tüm konuyu yansıttığı varsayılmıştır.
- Seçilen örneklemin evreni temsil ettiği varsayılmıştır.

1.12. SINIRLILIKLAR

- Araştırma, ulaşılabilen kaynaklar ile,
- 2016 yılında Erzurum’da faaliyet gösteren dört mahalli klarnet sanatçısı ve bir halk oyunları uzmanı ile,
- Türk müzik kültürü içerisinde Erzurum yöresi müzik kültürü ile,
- Türk çalgıları ailesinden klarnet ile sınırlıdır.

1.13. TANIMLAR

İcra : “Bir müzik eserini oluşturan notaları sese çevirme.”(TDK, 2016).

Mahalli : “Yöresel” (TDK, 2016).

Oktav : “Sekiz sestem oluşan ses dizisi, bir do sesiyle ondan sonraki do sesi arasındaki uzaklık (TDK, 2016), sekiz seslik aralık. Diatonik dizinin (gamın) sekizinci derecesi” (Sözer, 2012:173).

Tavır : “Bir sanatçının, bir yörenin, bir topluluğun, kendine özgü görüş, duyuş, anlayış ve anlatış özelliği; söyleyiş biçimi; *biçem*. Bir yörenin ezgilerinde bulunan özelliklerin tümü şeklinde tanımlanır. Halk ezgilerinin yörelere, topluluklara ve kişilere göre değişen söyleniş özelliği, *mahalli üslûp*. Bir ezginin yöresinin, türünün ve biçiminin gerektirdiği gibi çalınmasını sağlayan seslendirme yöntemi” (Özbek, 1998: 179).

Kırık hava: “Belli bir ölçü ve düzümlü olan halk ezgilerinin genel adı” (Özbek, 1998: 115).

İKİNCİ BÖLÜM

YÖNTEM

Bu bölümde araştırmanın modeli, evren ve örnekleme, verilerin toplanması ve verilerin değerlendirilmesi ile ilgili yöntem ve yaklaşımlar ele alınmıştır.

Araştırmanın bu bölümünde, kullanılan yöntem ve araştırmanın modeli, evren ve örnekleme, verilerin toplanması, işlenmesi, çözümlenmesi ve yorumlanmasına ilişkin izlenen yöntem ve teknikler açıklanmıştır.

2.1. ARAŞTIRMA MODELİ

“Araştırma modeli bir araştırmanın amacına uygun ve ekonomik olarak verilerin toplanması, çözümlenebilmesi için gerekli koşulları düzenlemeye denir. Koşulların düzenlenmesinde iki model vardır. Bunlar, Tarama modeli ve deneme modelidir. Bu temel yaklaşımlar araştırmacı tarafından amaca ve içinde bulunulan duruma göre kullanılmalıdır” (Karasar, 2007:76).

Bu araştırmanın yürütülmesinde “Betimsel Tarama Modeli” kullanılmıştır.

“Betimleme, olayları, obje ve problemleri anlama ve anlatımda ilk aşamayı oluşturur. Bilimsel etkinlikler olayların betimlenmesiyle başlar. Bu şekilde onları iyi anlayabilme, gruplayabilme olanağı sağlanır ve aralarındaki ilişkiler saptanmış olur. Betimleme araştırmaları, mevcut olayların daha önceki olay ve koşullarla ilişkilerini de dikkate alarak, durumlar arasındaki etkileşimi açıklamayı hedef alır” (Kaptan, 1998:59).

Bu bilgiler doğrultusunda, bu çalışmada genel tarama modelinden yararlanılmış ve araştırma için belirlenen konunun temellendirilmesi ve yönlendirilmesi için literatür taraması yapılarak konuyla ilgili bilgiler toplanmıştır. İhtiyaç duyulan veriler konuyla ilgili tezler, kütüphane-arşiv ve internet taraması yoluyla elde edilmiştir.

Betimsel araştırmalar aynı zamanda survey araştırmalar olarak da bilinmektedir. Survey yöntemindeki en önemli şey, fazla kişiden çok miktarda bilgi toplama olanağının olmasıdır. Survey araştırmalarda genellikle anket ve mülakat tekniklerinin büyük önemi vardır. Bu yöntem diğer yöntemlere göre zaman ve maddi kaynakların kullanımı açısından daha tasarrufludur. Bu nedenle çalışmada Erzurum yöresi mahalli

klarnet icracılarına yönelik Erzurum yöresi müzik kültüründe klarnetin durumunu tespit etmek için yarı yapılandırılmış görüşme formu uzman görüşleri alınarak oluşturulmuştur. Oluşturulan görüşme formu, belirlenen örneklemdaki Erzurum yöresi klarnet icracılarına uygulanmıştır.

2.2. EVREN ve ÖRNEKLEM

“Evren, araştırma sonuçlarının genellenmek istendiği elemanlar bütünüdür. Bu bütün, ortak özellikleri olan canlı ya da cansız her türlü elemanı içerebilir” (Karasar, 2007:109).

Bu araştırmanın evrenini; Türk müzik kültüründe klarnet ve icracıları oluşturmaktadır.

“Belli bir evrenden, belli kurallara göre seçilmiş ve seçildiği evreni temsil yeterliliği kabul edilen küçük kümedir. Üzerinde araştırma yapılan gözlenebilir ve ortak özelliklere sahip birimler topluluğundan, rastsal ve az sayıda seçilen birimlerin incelenmesi ve elde edilen sonuçlardan yararlanarak bu topluluğa ilişkin tahminde bulunulması işlemine ise örnekleme denir” (Ergün Bülbül, 2001:139).

Bu bilgiler ışığında araştırmanın örneklemini ise; Erzurum yöresi müzik kültüründe klarnet ve icracıları oluşturmaktadır.

2.3. VERİLERİN TOPLANMASI

Araştırmada problemi belirlemek ve problemle dolaylı ya da dolaysız şekilde ilişkili kaynaklara ulaşp, problemin çözümüne nitel olarak katkı sağlayacak bilgileri toplamak için literatür taraması yapılmıştır. Literatür taraması ile konuyla ilgili kaynaklara ulaşılmaya çalışılmıştır. Kaynaklar kitap, dergi, makale, tez v.b. den oluşmaktadır. Ayrıca internet tabanlı kaynaklar da kullanılmıştır

Betimsel boyutta Erzurum yöresi müzik kültürü içerisinde klarnetin ve bu enstrümanın geçmişten günümüze var olan icracılarının belirlenebilmesi için uzman görüşleri doğrultusunda bir görüşme formu hazırlanmıştır.

Görüşme formları betimsel araştırmalarda veri toplamak için kullanılan araçlardan birisidir. Görüşme formları temelde üç şekilde hazırlanmaktadır. Bunlar yapılanmış

görüşmeler, yarı yapılanmış görüşmeler ve yapılanmamış görüşmeler şeklindedir. Bu üç türde de sorulacak olan sorular önceden belirlenir. Ancak yapılanmış görüşmelerde bu kalıp dışına çıkılmazken yapılanmamış görüşmelerde görüşmenin gidişatına göre yeni sorularda eklenebilir. Yarı yapılanmış görüşmeler ise bu iki türün arası bir ortamda yapılır (Karasar, 2007).

Bu bilgiler doğrultusunda araştırmada yarı yapılanmış görüşme formu kullanılmıştır. Görüşme formu 4 mahalli klarnet icracısına ve bir halk oyunları uzmanına araştırmacı tarafından birebir uygulanmış ve elde edilen veriler belli bir sistematik içerisinde birleştirilerek bulgular ve yorum bölümünde ortaya koyulmaya çalışılmıştır.

Ayrıca Erzurum yöresi müzik kültürüne önemli katkılar sağladığı düşünülen ve uzun yıllardan beri mesleki sanat eğitimi vermekte olan Erzurum Atatürk Üniversitesi Eğitim Fakültesi müzik öğretmenliği programı ve Güzel Sanatlar Fakültesi müzik bilimleri bölümü müfredatları ilgili fakültelerin web sayfalarından alınarak incelenmiştir.

Son olarak 1960'lı yılların başından beri Erzurum'da yayın yapan TRT Erzurum radyosunun müzik faaliyetleri içerisinde klarnetin yer alma durumu; TRT Erzurum Radyosu sanatçılarından Raci Alcan, Metin Gülebenzer ve Yener Temelli ile yapılan görüşmelerle tespit edilmiştir.

2.3. VERİLERİN ANALİZİ

Toplanan veriler, düzenlenen alt problemler kapsamında ele alınmış, analiz edilmiş ve yorumlanmıştır. Sonuçlar çalışmanın bulgular kısmında sunulmuştur.

Bu çalışmada yarı yapılandırılmış görüşme formu ile elde edilen verilerin çözümlenmesinde içerik analizi yöntemi kullanılmıştır. İçerik analizi bir konu hakkında okuyucuya betimleyici bilgi sunar. Bu betimleyici bilgiler okuyucunun anlamasına imkân tanıyacak kavram ve kategoriler halinde sunulur (Büyüköztürk, vd., 2013). Bu doğrultuda katılımcılardan elde edilen veriler ortak başlıklar halinde araştırmanın amaçları doğrultusunda bütüncül bir bakış ile sunulmuştur.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BULGULAR ve YORUM

Bu bölümde Erzurum yöresinde klarnet çalgısını icra eden mahalli sanatçılar ile görüşülerek elde edilen bilgiler doğrultusunda araştırmanın alt problemlerine göre veriler sunulmuş ve bu verilere göre yorumlar yapılmıştır.

3.1. BİRİNCİ ALT PROBLEME İLİŞKİN BULGULAR ve YORUM

“Araştırmaya katılan kişilerden elde edilen demografik bilgiler nelerdir” sorusu araştırmanın 1.alt problemini oluşturmaktadır.

Tablo 3.1. Görüşme Yapılan Kişilerin Demografik Bilgileri

Adı Soyadı	Doğum Tarihi	Doğum Yeri	Mesleği	Eğitimi	Meslekteki Kıdem
Atilla Ağrılı	1955	Erzurum	Halk Oyunları Uzmanı	Usta çırak	38 Yıl
İlhami Ensaroğlu	1963	Erzurum	Klarnet İcracısı	Usta çırak	38 Yıl
Şuayb Yördem	1961	Erzurum	Klarnet İcracısı	Usta çırak	38 Yıl
Bülent Dayauç	1963	Erzurum	Klarnet İcracısı	Usta çırak	38 Yıl
Köksal Dumlu	1966	Erzurum	Klarnet İcracısı	Usta çırak	33 Yıl

Tablo 3.1’e bakıldığında, görüşme yapılan kişilerin tamamının erkek olduğu; doğum tarihlerinin 1955 ve 1966 yılları arasında değişim gösterdiği; tamamının doğum yerlerinin Erzurum ili olduğu; 4 kişinin mahalli klarnet icracısı ve 1 kişinin ise halk oyunları uzmanı olduğu; tamamının usta çırak ilişkisine bağlı olarak alaylı tabir edilen şekilde eğitim aldıkları ve mesleki kıdemlerinin 33-38 yıl arasında değiştiği görülmektedir.

Bu bilgiler doğrultusunda görüşme yapılan kişilerin herhangi bir üniversite eğitimi almadıkları bu işi alanda, usta çırak ilişkisi ile öğrendikleri, bu alanda bayan bir icracının çıkmadığı, bu kişilerin tamamının 60’lar kuşağı denen kuşağın mensubu oldukları ve sadece mahalli ortamda yöreye ait geleneksel müzik icrası yaptıkları söylenebilir.

3.2. İKİNCİ ALT PROBLEME İLİŞKİN BULGULAR ve YORUM

“Araştırmaya katılan kişilerden Erzurum yöresi müzik kültüründe klarnetin yeri ile ilgili elde edilen bilgiler nelerdir?” sorusu araştırmanın 2. alt problemini oluşturmaktadır.

1. Görüşme yapılan kişilere sorulan; “Ders ya da örnek aldığınız birisi veya birileri var mı?” Sorusundan elde edilen bilgiler Tablo 3.2’de verilmiştir.

Tablo 3.2. Görüşme Yapılan Kişilerin Ders-Örnek Aldığı Kişiler

Adı Soyadı	Ders-örnek aldığı kişi/ler
Atilla Ağrılı	Fikri Kükürtçü
	Ekrem Kanat
	Ekrem Koral
	Gani Koçoğlu
	Fahri Koçoğlu
İlhami Ensaroğlu	Müslim Abay
Şuayb Yörдем	Faruk İçoğlu
	Sebahattin Dumlu
	Eyüp Mindivanlı
	Durak Uyanık
	Müslim Abay
	Gani Koçoğlu
Bülent Dayauç	Kadir Özalpoğlu
	Gani Üçdemir
Köksal Dumlu	Eyüp Mindivanlı
	Kemal Dumlu
	Vahdettin Dumlu
	Sebahattin Dumlu

Tablo 3.2’ye bakıldığında, 1 kişinin halk oyunları uzmanı ve ritim saz icracısı olarak bu alanda 5 kişiden ders-örnek aldığı; diğer 4 mahalli klarnet icracısının ise klarnet icrası hususunda ders-örnek aldıkları kişi sayısının 1-7 arasında değiştiği, Gani Koçoğlu, Sabahattin Dumlu, Eyüp Mindivanlı, Müslim Abay’ın birden fazla klarnet icracısını etkilediği görülmektedir.

Araştırmaya katılan mahalli klarnet sanatçılarından elde ettiğimiz bilgilere göre; Klarnetin Erzurum yöresi müzik kültüründe ilk kullanılmaya başlandığı tarihe dair kesin bir bilgi bulunmamakla birlikte üç kuşaktır klarnet icra etmekte olan Dumlu ailesinin ilk kuşak icracısı Celal Çavuş (Celal Dumlu) yörede tespit edebildiğimiz en eski klarnetçidir. Celal Çavuş’un doğum tarihi bilinmeyip ailenin ikinci kuşak icracısı olan Celal Çavuş’un oğlu Sebahattin Dumlu 1923 tarihinde doğmuştur. Görüşme yaptığımız

mahalli klarnet sanatçısı Köksal Dumlu “babam Sebahattin Dumlu’nun doğum tarihi 1923’tür fakat dedem Celal Çavuş’un doğum tarihini bilmiyoruz” bilgisini aktarmıştır. Şuan hayatta olmayan Sebahattin Dumlu’nun henüz hatırlayamayacağı yaşlardayken babası Celal Dumlu’yu kaybetmiş olduğu bilgisinden hareketle klarnetin Erzurum’da icra edilmeye başlandığı yılların yaklaşık olarak 1900’lü yılların başı olabileceği düşünülmektedir.

Buna ek olarak konuyla alakalı görüşüne başvurduğumuz emekli Öğretim Görevlisi ve halk oyunları uzmanı Sayın Atilla Ağrılı; “Klarnet Erzurum müzik kültürüne ilk olarak 1900’lü yıllarda girmiştir. Bu tarihlerde Erzurum’da eğitim veren Amerikan ve Ermeni okulları vardır. Bu okullarda batı müziği dersleri de verilmekteydi ve Erzurum müzik kültürü bu yıllarda bu okullar sayesinde klarneti tanımıştır” bilgisini aktarmıştır.

Bu bilgiler doğrultusunda Erzurum yöresi mahalli klarnet icra geleneğinde usta-çırak ilişkisinin önemli bir yeri olduğu, klarnetin yaklaşık bir asırdır yöre kültüründe var olduğu ve yöresel icranın kuşaktan kuşağa aktararak günümüze kadar geldiği söylenebilir.

2. Görüşme yapılan kişilere sorulan; “Müzikle ya da çaldığınız enstrüman ile hobi olarak mı yoksa meslek olarak mı ilgilenmektesiniz?” sorusundan elde edilen bilgiler Tablo 3.3’te verilmiştir.

Tablo 3.3. Görüşme Yapılan Kişilerin İcracılık Boyutu

Adı Soyadı	Hobi olarak	Meslek olarak
Atilla Ağrılı		✓
İlhami Ensaroğlu		✓
Şuayb Yördem		✓
Bülent Dayauç		✓
Köksal Dumlu		✓

Tablo 3.3’e bakıldığında, görüşme yapılan kişilerin tamamının icracılıklarının mesleki boyutta olduğu görülmektedir.

Görüşme yapılan kişilerden 1'i halk oyunları uzmanı ve ritim saz icracısı, diğer 4 kişi ise mahalli klarnet icracısı olarak mesleklerini sürdürmektedirler. Bu bilgilerden hareketle, yörede mahalli icracılığın mesleki boyutta sürdürülebilmesine imkân tanıyacak yeterli talebin ve maddi kazancın olduğu söylenebilir.

3. Görüşme yapılan kişilere sorulan; “Hangi tür müzik(ler) icra etmektesiniz?” sorusundan elde edilen bilgiler Tablo 3.4’te verilmiştir.

Tablo 3.4. Görüşme Yapılan Kişilerin İcra Ettikleri Müzik Türleri

Adı Soyadı	GTHM	Halk oyunları	TSM	Arabesk Müzik
Atilla Ağrılı		✓		
İlhami Ensaroğlu	✓	✓		
Şuayb Yörem	✓	✓		
Bülent Dayauç	✓	✓		
Köksal Dumlu	✓	✓		

Tablo 3.4’e bakıldığında, 1 kişinin halk oyunları, diğer 4 kişinin ise GTHM ve halk oyunları alanında icracı oldukları görülmektedir.

Bu bilgiler ışığında görüşme yapılan kişilerin, Erzurum yöresi halk müzikleri ve halk oyunları müzikleri icra ediyor olmalarında ve diğer türleri icra etmiyor olmalarında, klarnetin yörede tercih edildiği geleneksel müziklerin ve müzikli eğlence türlerinin belirleyici olduğu düşünülmektedir.

4. Görüşme yapılan kişilere sorulan; “Klarnet ile hangi müzikal etkinliklerde yer alıyorsunuz ?” sorusundan elde edilen bilgiler Tablo 3.5’te verilmiştir.

Tablo 3.5. Görüşme Yapılan Kişilerin Klarnetle Yer Aldıkları Etkinlikler

Adı Soyadı	Halk oyunları	Geleneksel etkinlikler
Atilla Ağrılı	✓	
İlhami Ensaroğlu	✓	✓
Şuayb Yörem	✓	✓
Bülent Dayauç	✓	✓
Köksal Dumlu	✓	✓

Tablo 3.5'e bakıldığında, 1 kişinin halk oyunlarında, diğer 4 kişinin ise halk oyunları ve geleneksel etkinliklerde mesleklerini icra ettikleri görülmektedir.

Görüşme yapılan kişilerden Atilla Ağrılı ritim saz icracısı olarak halk oyunlarında, diğer 4 kişi ise Erzurum kadın barları ve Erzurum yöresi müzik kültüründe yer alan geleneksel türlerde mahalli klarnet icracısı olarak yer aldıkları tespit edilmiştir.

Bu bilgiler doğrultusunda klarnetin Erzurum müzik kültüründe önemli bir yeri olduğu, geleneksel olarak sürdürülen birden çok türün icrasında kullanıldığı söylenebilir.

5. Görüşme yapılan kişilere sorulan; “Askerlik süresince yaptığınız görevler arasında, müzisyenlik veya bandoda klarnet icracılığı görevleri var mıdır?” sorusundan elde edilen bilgiler Tablo 3.6’da verilmiştir.

Tablo 3.6. Görüşme Yapılan Kişilerin Zorunlu Askerlik Görevinde Yaptıkları Meslek

Adı Soyadı	Müzisyen	Bandoda müzisyen	Diğer
Atilla Ağrılı			✓
İlhami Ensaroğlu	✓		
Şuayb Yördem			✓
Bülent Dayauç	✓		
Köksal Dumlu			✓

Tablo 3.6’ya bakıldığında, görüşme yapılan kişilerden askerlik görevini bandoda müzisyen olarak yapan hiç kimsenin olmadığı; 2 kişinin müzisyen olarak yaptığı; 3 kişinin ise başka alanlarda görev yaptığı görülmektedir.

Türkiye’de, askerlik görevi öncesinde herhangi bir enstrümanı çalamadığı veya çok az çalabildiği halde, aldıkları eğitim sayesinde askerlik görevlerini bandoda müzisyen olarak yapıp, askerlik görevleri bittikten sonra öğrendiklerini sivil hayatlarında meslek olarak sürdüren enstrüman icracılarının Erzurum’da da örnekleri mevcuttur. Erzurum mahalli klarnet sanatçılarından; Gani Koçoğlu, Durak Uyanık, Kemal Dumlu, Sebahattin Dumlu ve Hasankaleli Mehmet Oğuz askeri görevlerini bandoda klarnetçi olarak yapmış isimler olarak tespit edilmiştir. Fakat görüşme

yaptığımız mahalli klarnet icracılarından askerliğini bandoda müzisyen olarak yapan olmadığından, icracılıklarında askeri eğitimlerinin katkısının olmadığı, yörede kendilerinden önce var olan klarnet icracılarının katkılarının olabileceği söylenebilir.

6. Görüşme yapılan kişilere sorulan; “ askerliğinizi müzisyen olarak yaptıysanız hangi enstrümanı icra ettiniz veya göreviniz neydi ?” sorusundan elde edilen bilgiler Tablo 3.7’de verilmiştir.

Tablo 3.7. Görüşme Yapılan Kişilerin Zorunlu Askerlik Görevinde İcra Ettikleri Enstrüman

Adı Soyadı	Klarnet	Diğer
Atilla Ağrılı		
İlhami Ensaroğlu	✓	
Şuayb Yördem		
Bülent Dayauç	✓	
Köksal Dumlu		

Tablo 3.7’ye bakıldığında, görüşme yapılan 5 kişiden, 2 kişinin askerde klarnet icracısı olarak görev yaptığı, diğer 3 kişinin ise icracı olmadığı görülmektedir.

Görüşme yapılan 4 mahalli klarnet icracısından; askerlik görevini klarnet icracısı olarak yapmış olan 2 kişinin, bu görevi yapabilmeleri için erken yaşlarda gerekli yeterlilikleri sağlamış oldukları, diğer 2 kişinin ise askeri görevini klarnet icracısı olarak yapmadığı ve dolayısıyla tamamının klarnet icracılığında askeriyede aldıkları bir eğitimin katkısının olmadığı, bu alanda herhangi bir okul eğitimleri olmamasına rağmen uzun yıllardan beri yörede müzisyen olarak görev yaptıkları göz önünde bulundurulduğunda, klarnetin Erzurum’da geçmişten getirilen önemli edinim ve kazanımları olduğu, yörede bu alanda faaliyet gösteren icracıların alaylı diye tabir edilen şekilde mesleki beceriler kazandıkları söylenebilir.

7. Görüşme yapılan kişilere sorulan; “Geçmişten günümüze Erzurum yöresi klarnetçilerinden kimi/kimleri tanıyorsunuz?” sorusundan elde edilen bilgiler Tablo 3.8’de verilmiştir.

Tablo 3.8. Görüşme Yapılan Kişilerin Duydukları ve Gördükleri Mahalli Klarnet İcracıları

Adı Soyadı	Erzurum yöresi mahalli klarnet icracıları
Atilla Ağrılı	Suat Işıklı Kıyasettin Temelli Gani Koçoğlu Fahri Koçoğlu
İlhami Ensaroğlu	Faruk İçoğlu Sebahattin Dumlu Eyüp Mindivanlı Ahmet Uyanık Durak Uyanık Müslim Abay Gani Koçoğlu Fahri Koçoğlu Kadir Özalpoğlu Kemal Ürper
Şuayb Yördem	Faruk İçoğlu Sebahattin Dumlu Eyüp Mindivanlı Ahmet Uyanık Durak Uyanık Müslim Abay Gani Koçoğlu Fahri Koçoğlu Kadir Özalpoğlu Kemal Ürper
Bülent Dayauç	Abdurrahman Yörüktümen Hasankaleli Şahmettin Vahdettin Dumlu Bahattin Üçdemir Eyüp Mindivanlı Gani Koçoğlu Gani Üçdemir Mehmet Oğuz İlcalı Şeref
Köksal Dumlu	Celal Çavuş Sebahattin Dumlu Vahdettin Dumlu Kemalettin Dumlu Abdulkadir Özalpoğlu Gaffur Amca Arazlı İbrahim Bey Umudumlu Kaya Amca Faruk İçoğlu Canip Dikici Seyfettin Sıgmaz Kıyasettin Temelli Durak Kuzzik

Tablo 3.8'e bakıldığında, görüşme yapılan kişilerin, bizzat tanıdıkları ve kendilerinden önce yaşamış olup yalnızca ismen bildikleri Erzurum yöresi mahalli klarnet sanatçılarından; "Abdulkadir Özalpoğlu, Abdurrahman Yörüktümen, Ahmet

Uyanık, Arazlı İbrahim Bey, Bahattin Üçdemir, Canip Dikici, Celal Çavuş, Durak Kuzzik, Durak Uyanık, Eyüp Mindivanlı, Fahri Koçoğlu, Faruk İçoğlu, Gaffur Amca, Gani Koçoğlu, Gani Üçdemir, Hasankaleli Şahmettin, Ilıcalı Şeref, Kadir Özalpoğlu, Kemal Ürper, Kemalettin Dumlu, Kıyasettin Temelli, Mehmet Oğuz, Müslim Abay, Sebahattin Dumlu, Seyfettin Sıgmaz, Suat Işıklı, Umudumlu Kaya Amca, Vahdettin Dumlu” olduğu görülmektedir. Ayrıca Ahmet Uyanık, Durak Uyanık, Eyüp Mindivanlı, Fahri Koçoğlu, Faruk İçoğlu, Gani Koçoğlu, Kadir Özalpoğlu, Kemal Ürper, Kıyasettin Temelli, Müslim Abay, Sebahattin Dumlu, Vahdettin Dumlu isimlerinin birden çok görüşmeci tarafından aktarıldığı dolayısıyla yörede daha fazla iz bıraktığı söylenebilir.

Erzurum yöresi mahalli klarnet icracılığının günümüzdeki temsilcileri olan; Şuayb Yördem, İlhami Ensaroğlu, Bülent Dayauç ve Köksal Dumlu’dan önce Erzurum’da tespit edilebilen ve 1900’lü yılların başlarından günümüze farklı tarihlerde yaşamış ve yörenin müzik kültürüne hizmet etmiş olan 28 mahalli icracının, Erzurum müzik kültüründe klarnetin tarihi ve yerine dair önemli bir gösterge olduğu söylenebilir.

8. Görüşme yapılan kişilere sorulan; “Erzurum yöresinde klarnetle icra edilen ve klarnetle özdeşleşmiş ezgi/eser var mıdır?” sorusundan elde edilen bilgiler Tablo 3.9.’da verilmiştir.

Tablo 3.9. Erzurum Yöresinde Klarnetle Özdeşleşen Ezgi ve Eserler

Adı Soyadı	Ezgi ve eserler
Atilla Ağrılı	Kadın barları müzikleri Lavik
İlhami Ensaroğlu	Kadın barları müzikleri Lavik Erzurum yöresel oyun havaları Erzurum halk müzikleri Tatyanlar
Şuayb Yördem	Kadın barları müzikleri Lavik Erzurum yöresel oyun havaları Erzurum halk müzikleri
Bülent Dayauç	Kadın barları müzikleri Lavik Erzurum yöresel oyun havaları Erzurum halk müzikleri
Köksal Dumlu	Kadın barları müzikleri Lavik Erzurum yöresel oyun havaları Erzurum halk müzikleri

Tablo 3.9’a bakıldığında, görüşme yapılan kişilerin Erzurum yöresi müzik kültüründe klarnetle en çok icra ettikleri müziklerin; Erzurum kadın barları müzikleri, Erzurum yöresi oyun havaları, Erzurum halk müzikleri, Erzurum yöresel oyun havaları, Tatyanlar, Lavik (Hüseyni makam dizisinde yöreye özgü kalıp ezgi, bir açış) olduğu görülmektedir.

Görüşme yapılan mahalli klarnet sanatçılardan elde ettiğimiz bilgilere göre; klarnet kimi zaman zurnanın kimi zaman ise meyın yerine tercih edilmiştir. Bunun sebebi ise uzun ve sert geçen kış aylarında oturak âlemi, kısır ve kına gecesi, düğün gibi eğlencelerin kapalı mekânlarda yapılıyor olmasıdır. Kapalı mekân için sesi oldukça gür olan zurna belirli bir süreden sonra yorucu ve rahatsız edici olurken mey ise sesi yeterince gür olmadığından dolayı sorun teşkil edebiliyordu. Klarnet ise zurna gibi yorucu olmazken meyın yetersiz sesi karşısında daha doyurucu olması sebebiyle oldukça talep görmüştür. Bu durum mey ile çalınan kadın barlarında da görülmüştür ve klarnet daha gür sese sahip olduğu için meyın yerini almıştır. Klarnete gösterilen talebi değerlendiren Bülent Dayauç; “klarnet eskisi kadar ilgi görmüyor. Klarnet eskiden çok sevilir, istenirdi fakat artık klarnetin dinleyicisi de çalanı da azaldı” bilgisini aktarmıştır.

Bu bilgiler doğrultusunda; yörede klarnetle özdeşleşen, klarnetle icra edilmekte olan ezgi/eser ve türlerin, geçmişte mey ile icra edildiği, klarnetin yörede kullanımına başlanmasından sonra zaman içinde özellikle kadın barları müzikleri, düğün, kına ve kısır gecelerinde icra edilen yöresel müziklerinin icrasında klarnetin yer yer meyın yerine kullanıldığı söylenebilir.

9. Görüşme yapılan kişilere sorulan; “Klarnet icrasında Erzurum’a has bir tavır var mıdır?” sorusundan elde edilen bilgiler Tablo 3.10’da verilmiştir.

Tablo 3.10. Erzurum’da İcra Edilen Klarnetin Tavrı

Adı Soyadı	Erzurum mahalli klarnet icra tavrı
Atilla Ağrılı	Mey-zurna
İlhami Ensaroğlu	Mey-zurna
Şuayb Yördem	Mey-zurna
Bülent Dayauç	Mey-zurna
Köksal Dumlu	Mey-zurna

Tablo 3.10'a bakıldığında, görüşme yapılan kişilerin tamamının Erzurum'da klarnetin mey-zurna tavrıyla icra edildiği bilgisini aktardığı görülmektedir.

Görüşme yapılan mahalli klarnet sanatçılarından Bülent Dayauç; “mey-zurna çalarken yapmış olduğumuz parmak çarpmalarını klarnette uyguluyoruz” bilgisini, Köksal Dumlu; “klarnet Erzurum'da mey-zurna tavrıyla çalınmaktadır, Klarnet meyden yapısal olarak farklı olduğundan bu tavrı klarnette daha farklı bir kimliğe bürünmüştür ama büyük oranda mey-zurna tavrıdır” bilgisini, İlhami Ensaroğlu; “Köy düğünlerinde davul- zurna ile başlayan eğlence gecenin ilerleyen saatlerinde yerini klarnet-tefe bırakmaktadır. Bu sebeplerden ötürü Erzurum mahalli klarnet sanatçıları klarnet icrasının yanı sıra yörede sevilen ve önemli bir yeri olan zurna ve mey çalgılarını da ustalıkla icra etmektedirler” bilgisini aktarmıştır.

Elde edilen bu bulgular ışığında klarnetin mey tavrıyla icra edilmesinde; mahalli klarnetçilerin mey ve zurna çalgılarını da icra ediyor olmalarının ve klarneti halk müziği ve halk oyunları müziklerinde mey çalgısının yerine kullanıyor olmalarının etkisinin olabileceği düşünülmektedir. Daha da önemlisi geçmiş yıllardaki birçok mahalli klarnet sanatçısı zurnadan klarnete geçmiş oldukları için klarneti mey-zurna tavrıyla icra ettikleri düşünülmektedir.

10. Görüşme yapılan kişilere sorulan; “Klarnet Erzurum'da hangi kesimlerce tercih edilmektedir?” sorusundan elde edilen bilgiler Tablo 3.10.'da verilmiştir.

Tablo 3.11. Erzurum'da Klarneti Tercih Eden Kesimler

Adı Soyadı	İlçe ve köylerde yaşayanlar	Erzurum merkezde yaşayanlar
Atilla Ağrılı	✓	
İlhami Ensaroğlu	✓	
Şuayb Yörtem	✓	
Bülent Dayauç	✓	
Köksal Dumlu	✓	

Tablo 3.11'e bakıldığında, görüşmeye katılan kişilerin tamamının; Erzurum'da klarneti, ilçe ve köylerde yaşayanların tercih ettiği bilgisini aktardığı görülmektedir. Erzurum merkezde ise klarnet, genellikle müzik ve kültür bağlamında oluşturulmuş

derneklerin orkestralarında, halk oyunları yarışmalarında, bandolarda ve TRT bünyesinde kullanılmıştır.

Görüşme yapılan kişilerden; geçmişte klarnetin Erzurum'un bazı ilçe ve köylerinde yoğun talep gördüğü, özellikle köy yerlerinde yapılan düğün, kına ve kısır gecesi gibi geleneksel adetlerin vazgeçilmezi olduğu fakat günümüzde hem klarnet icracısının yeterli sayıda olmadığı hem de talebin azaldığı; geleneksel adetlerin terk edilerek modern yaşamların benimsendiği şehir merkezinde ise klarnetin pek tercih edilmediği bilgisine ulaşılmıştır.

Bu bilgiler doğrultusunda, klarnetin daha ziyade geleneksel yaşam biçimlerinin benimsendiği, Erzurum'un ilçe ve köylerinde tertip edilen kına ve kısır gecesi, düğün ve özel eğlencelerde önemli yeri olduğu, Erzurum merkezde özellikle modern yaşam biçimlerini benimseyenlerce yeterince ilgi görmediği söylenebilir.

11. Görüşme yapılan kişilere sorulan; "Klarnet Erzurum'da hangi etkinliklerde kullanılmaktadır?" sorusundan elde edilen bilgiler Tablo 3.12'de verilmiştir.

Tablo 3.12. Klarnetin Kullanıldığı Etkinlikler

Adı Soyadı	Geleneksel etkinlikler
Atilla Ağrılı	Kadın barları Kına ve kısır geceleri Oturak âlemi Düğünler
İlhami Ensaroğlu	Kadın barları Kına ve kısır geceleri Oturak âlemi Düğünler
Şuayb Yördem	Kadın barları Kına ve kısır geceleri Oturak âlemi Düğünler
Bülent Dayauç	Kadın barları Kına ve kısır geceleri Oturak âlemi Düğünler
Köksal Dumlu	Kadın barları Kına ve kısır geceleri Oturak âlemi Düğünler

Tablo 3.12'ye bakıldığında, görüşmeye katılan kişilerin tamamında klarnetin kullanıldığı alanların yöreye özgü geleneksel etkinlikler olduğu görülmektedir.

Görüşmeye katılan kişiler; Erzurum’da klarnetin zaman zaman mey ve zurnanın yerine kullanıldığı; önceleri mey ile icra edilen oturak âlemi havalarının ve kadın barları müziklerinin daha sonraları klarnetle icra edildiği fakat geçmişte çok sevilen klarnetin gelişen teknoloji ve beraberinde getirdiği yeni yaşam biçimleri sebebiyle günümüzde çok daha az tercih edildiği; buna bağlı olarak mahalli icranın usta-çırak ilişkisi yoluyla aktarılmasının neredeyse olanaksız hale geldiği bilgisini aktarmıştır.

Mahalli klarnet icracılığının usta-çırak ilişkisi yoluyla kuşaktan kuşağa aktarılacak günümüze kadar ulaştığı göz önünde bulundurulduğunda, günümüzde bu geleneğin sürdürülmesi için gerekli şartların sağlanmasının, mahalli icranın yöre kültüründeki yerini koruması bakımından önem taşıdığı düşünülebilir.

12. Görüşme yapılan kişilere sorulan; “Erzurum yöresinde klarnet ilçelere, köylere veya mahallelere göre talep değişkenliği gösteriyor mu?” sorusundan elde edilen bilgiler Tablo 3.13’te verilmiştir.

Tablo 3.13. Klarnetin Erzurum’da Bölgesel Olarak Tercih Edilme Durumu

Adı Soyadı	Her bölgede tercih edilmektedir	Bazı bölgelerde tercih edilmemektedir
Atilla Ağrılı		✓
İlhami Ensaroğlu		✓
Şuayb Yördem		✓
Bülent Dayauç		✓
Köksal Dumlu		✓

Tablo 3.13’e bakıldığında, görüşme yapılan kişilerin tamamının; klarnetin Erzurum’un bazı bölgelerinde tercih edildiğini ve bazı bölgelerde de klarnete rastlanılmadığı bilgisini aktardığı görülmektedir.

Yapılan görüşmelerden; klarnetin Erzurum’un özellikle Hınıs, Tekman, Karayazı, Karaçoban gibi güney ilçelerinde hiç talep görmediği, buna karşılık; Ilıca, Kandilli, Aşkale, Hasankale, İspir, Tortum, Narman ilçelerinde ve Erzurum merkez dolaylarında oldukça tercih edildiği bilgisine ulaşılmıştır.

Bu bilgiler doğrultusunda; Erzurum'un ilçelerinde farklı müzik kültürlerinin benimsendiğini, bununla birlikte kullanılan enstrümanların bölgesel olarak değişkenlik gösterdiği söylenebilir.

13. Görüşme yapılan kişilere sorulan; “Kullanmakta olduğunuz klarnetin çeşidi ve sistemi nedir?” sorusundan elde edilen bilgiler Tablo 3.14’te verilmiştir.

Tablo 3.14. Görüşme Yapılan Mahalli Klarnet İcracılarının Kullandıkları Klarnetin Çeşidi ve Sistemi

Adı Soyadı	Albert sistem		Boehm sistem	
	Sol klarnet	Diğer	Sol klarnet	Diğer
Atilla Ağrılı				
İlhami Ensaroğlu	✓			
Şuayb Yördem	✓			
Bülent Dayauç	✓			
Köksal Dumlu	✓			

Tablo 3.14’e bakıldığında, görüşme yapılan kişilerden mahalli klarnet icracısı olan 4 kişinin Albert sistem sol klarnet kullandığı görülmektedir.

Görüşme yapılan mahalli klarnet sanatçılarından elde edilen bilgilere göre; Erzurum mahalli klarnet sanatçılarınca genellikle “Albert sistem sol klarnet” kullanılmaktadır. Bununla birlikte çok az da olsa “si bemol” klarnette kullanılmıştır. Bunun sebebi ise çalgıcıların aynı zamanda solistlik te yaptıkları müzikli ortamlarda, eseri rahat seslendirebilecekleri bir sestem çalabilmelerine olanak sağlamasıdır. Genellikle bir ritim bir de nefesli sazla müzik yapılan bu ortamlarda ritim veya nefesli saz icracısı sözlü eserlerde zaman zaman solist görevini de üstlenmektedir. İcracılar sol klarnette icrası zor bir pozisyonla karşılaştıklarında daha kolay bir pozisyonda icra için si bemol klarneti tercih etmişlerdir. Bu konuda Şuayb Yördem; “klarnet-tef veya mey-tef çaldığımız ortamlarda sözlü eserleri seslendirdiğimizde oluyor. Bu durumda eseri rahat okuyabileceğimiz karar sesi sol klarnette ters bir pozisyona gelebiliyor ve rahat çalabilmek için si bemol klarneti kullandığımız oluyordu” bilgisini aktarmıştır.

Bununla birlikte Erzurum mahalli klarnet sanatçılarından; Gani Koçoğlu, Durak Uyanık, Kemal Dumlu, Sebahattin Dumlu ve Hasankaleli Mehmet Oğuz ve Yener

temelli'nin askerlik görevlerini bandoda klarnetçi olarak yapmış oldukları bilgisine ulaşılmıştır.

Bu bilgiler doğrultusunda, bandoda kullanıldığı bilinen “si bemol” klarnetin, askerliğini bandoda yapan Erzurum yöresi mahalli klarnetçilerince, askerde kazanmış oldukları bir beceri olarak yöreye taşınmış olabileceği, yörede kullanımı yaygın olan klarnetin Albert sistem sol klarnet olduğu, söylenebilir.

3.3. ÜÇÜNCÜ ALT PROBLEME İLİŞKİN BULGULAR ve YORUM

“Erzurum’da faaliyet gösteren Mesleki Müzik Eğitimi kurumlarında klarnete ne ölçüde yer verilmiştir?” sorusu araştırmanın 3.alt problemini oluşturmaktadır.

Tablo 3.15. Atatürk Üniversitesi Eğitim Fakültesi Müzik Öğretmenliği Müfredat Dersleri ve AKTS Kredileri (<http://eobs.atauni.edu.tr/program/p3.aspx>)

	Dersin kodu	Dersin adı	Dersin tipi	Teorik + Uygulama	Yerel kredi	AKTS kredisi
1. yarıyıl	MZO-105 AL	Bireysel Çalgı I	Zorunlu	14 + 0	1	2
2. yarıyıl	MZO-106 AL	Bireysel Çalgı II	Zorunlu	0 + 0	1	3
3. yarıyıl	MZO-205 AL	Bireysel Çalgı III	Zorunlu	0 + 0	1	2
4. yarıyıl	MZO-206 AL	Bireysel Çalgı IV	Zorunlu	0 + 0	1	2
5. yarıyıl	MZO-305 AL	Bireysel Çalgı V	Zorunlu	0 + 0	1	2
6. yarıyıl	MZO-306 AL	Bireysel Çalgı VI	Zorunlu	0 + 0	1	4
7. yarıyıl	MZO-403 AL	Bireysel Çalgı VII	Zorunlu	0 + 0	1	2
8. yarıyıl	MZO-406 AL	Bireysel Çalgı ve Öğretimi	Zorunlu	0 + 0	1	4

Tablo 3.15’e bakıldığında, Lisans düzeyinde eğitim vermekte olan Eğitim Fakültesi Müzik Öğretmenliği Programının müfredat dersleri arasında Bireysel Çalgı dersinin; 1. yarıyıldan 7. yarıyılın sonuna kadar Bireysel Çalgı I-VII adlarıyla ve 8. dönem Bireysel Çalgı ve Öğretimi adıyla zorunlu ders olarak verildiği, AKTS’nin 2, 3 ve 4 şeklinde dönemlere göre farklılık gösterdiği, her yarıyılta yerel kredisinin 1 olduğu görülmektedir.

Ayrıca Eğitim Fakültesi Müzik Öğretmenliği Programında; Bireysel Çalgı Eğitimi dersinin her dönem zorunlu ders olarak verildiği ve ders içerikleri incelendiğinde; eğitimi verilen enstrümanlar arasında klarnetin yer almadığı tespit edilmiştir.

Tablo 3.16. Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Müzik Bilimleri Müfredat Dersleri ve AKTS Kredileri (<http://eobs.atauni.edu.tr/program/p3.aspx>)

	Dersin kodu	Dersin adı	Dersin tipi	Teorik + Uygulama	Yerel kredi	AKTS kredisi
1. yarıyıl	MBL 105	Bireysel Çalgı Eğitimi I	Zorunlu	1 + 1	1,5	4
2. yarıyıl	MBL 106	Bireysel Çalgı Eğitimi II	Zorunlu	1 + 1	1,5	4
3. yarıyıl	MBL 205	Bireysel Çalgı Eğitimi III	Zorunlu	1 + 1	1,5	4
4. yarıyıl	MBL 206	Bireysel Çalgı Eğitimi IV	Zorunlu	1 + 1	1,5	4
5. yarıyıl	MBL 305	Bireysel Çalgı Eğitimi V	Zorunlu	1 + 1	1,5	4
6. yarıyıl	MBL 306	Bireysel Çalgı Eğitimi VI	Zorunlu	1 + 1	1,5	4
7. yarıyıl	MBL 405	Bireysel Çalgı Eğitimi VII	Zorunlu	2 + 0	2	4
8. yarıyıl	MBL 406	Bireysel Çalgı Eğitimi VIII	Zorunlu	2 + 0	2	4

Tablo 3.16'ya bakıldığında, Lisans düzeyinde eğitim vermekte olan Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Müzik Bilimleri Bölümünün müfredat dersleri arasında Bireysel Çalgı Eğitimi dersinin; Bireysel Çalgı Eğitimi I, Bireysel Çalgı Eğitimi II..., Bireysel Çalgı Eğitimi VIII adlarıyla 8 dönem zorunlu ders olarak verildiği, AKTS'nin her dönemde 4 olduğu, yerel kredisinin 1. sınıftan 3. sınıfın sonuna kadar her yarıyıl 1,5, 4. sınıfın her iki yarıyılında ise 2 olduğu görülmektedir.

Ayrıca Güzel Sanatlar Fakültesi Müzik Bilimleri Bölümünde; Bireysel Çalgı Eğitimi dersinin her yarıyıl zorunlu ders olarak verildiği ve ders içerikleri incelendiğinde; günümüzde eğitimi verilen enstrümanlar arasında klarnetin yer almadığı, 1995-2003 yılları arasında Öğretim Görevlisi Kıyasettin Temelli, 2009-2012 yılları arasında ise Öğretim Elemanı Okan Sağlambilen tarafından klarnet derslerinin yürütüldüğü tespit edilmiştir.

Erzurum'da 1990'lı yıllarda kurulan ve eğitime başlayan, Eğitim Fakültesi müzik öğretmenliği programı ve Güzel Sanatlar Fakültesi müzik bilimleri bölümü; Erzurum'da mesleki müzik eğitimi veren ilk kurumlardır. Bununla birlikte daha öncesinde Erzurum için önemli çalışmalara imza atmış ve adeta mesleki sanat eğitimi veren bir kurum gibi hizmet etmiş bir başka kurum ise TRT'dir. TRT'de adeta bir okul disiplini içinde nota, makam, enstrüman dersleri verilmiş ve repertuvardan eserler geçilmiştir.

Erzurum Halk Oyunları ve Halk Türküleri Turizm Derneği bünyesinde 1955 yılında Faruk Kaleli'nin önerisi ile Hulisi Seven yönetiminde oluşturulan Türk Halk Müziği korusu 1961 yılına kadar çalışmalarını sürdürmüş ve özel günlerde konserler vermiştir. 1961 yılına gelindiğinde ise bu koro TRT Erzurum Radyosunun ilk kısa dalga yayını yapmış ve bu topluluğun adı daha sonra Doğudan Sesler Korusu olarak değiştirilmiştir.

Uzun yalnızca Türk Halk Müziği yayınlarının yapıldığı kurumda, Suat Işıklı Erzurum yöresi halk oyunları, oyun havaları ve halk türkülerini klarnetle icra etmiş ve TRT Erzurum Radyosunun ilk klarnet icracısı olmuştur.

1978 yılına gelindiğinde, Erzurum Radyosu sanatçılarından Kıyasettin Temelli yönetiminde nota, makam ve usul dersleri vermeye başlanmış ve TRT Erzurum Radyosu TSM korosunun ilk çalışmaları alınmaya başlanmıştır. Bu çalışmalara katılarak klarnet dersleri alan isimler ise Selami Kelkit ve Ali Selcan'dır. Ali Sercan daha sonra klarnet sanatçısı olarak bir dönem görev yapmıştır.

1986 yılına gelindiğinde; açılan sınav ile TRT Erzurum Radyosuna 35 kişilik TSM sanatçısı alınmıştır. Yapılan bu sanatçı alımı ile TSM daha ciddi bir boyut kazanmıştır. Bu topluluk içerisinde klarnet sanatçısı olarak görev yapan isim ise Alaattin Gözetlik olmuştur. Bu topluluk çalışmalarını 1993 yılına kadar başarıyla sürdürmüş fakat sanatçıların bir kısmının diğer radyolara tayin edilmeleri sonrasında çalışmalar durma noktasına gelmiştir.

Günümüzde TRT Erzurum Radyosu bünyesinde; kadrolu sanatçı yok denecek düzeyde az olup, klarnet sanatçısı bulunmamaktadır (Kurnuç, 2005).

SONUÇ ve ÖNERİLER

Çalışmanın bu bölümünde, yapılan araştırma neticesinde ortaya çıkan bulgular ve yorumlardan hareketle elde edilen sonuçlar, yine bulgular ve yorumlardan hareketle problemin çözümüne yönelik öneriler yer almaktadır.

Sonuç

Ülkemizde ilk olarak 1820'li yıllarda saray bandosunda ve 1900'lü yılların başlarından beri Türk müziği icrasında kullanılan klarnet günümüzde yöresel müziklerimizin icrasında sıklıkla görülmektedir. Birçok yöremizde sevilerek kullanılan klarnet Erzurum'da da önemli bir yere ve tarihe sahiptir.

Erzurum yöresi müzik kültüründe klarneti araştırdığımız bu çalışmada; Erzurum yöresi mahalli klarnet icracılarının günümüzdeki temsilcilerinin kimler olduğu; klarnetin Erzurum'da ne kadar süredir kullanılmakta olduğu, geçmişteki icracılarının kimler olduğu, icracıların eğitim durumları, klarnetin kullanıldığı alanlar, klarnetin yöredeki icra tavrı, klarnetin yörede tercih edilmesinde etkili olan faktörlerin neler olduğu ve ilçelere göre talep durumunun ne olduğu; ayrıca Erzurum'da mesleki müzik eğitimi veren kurumların müfredatı ve TRT Erzurum Radyosu müzik faaliyetleri klarnet bağlamında ele alınarak incelenmiş ve aşağıdaki sonuçlara ulaşılmıştır.

Birinci Alt Probleme Yönelik Sonuçlar;

Erzurum yöresi mahalli klarnet icracısının günümüz temsilcileri olan 4 kişi ile yapılan görüşmelerden; tamamının erkek olduğu; doğum tarihlerinin 1955 ve 1966 yılları arasında değişim gösterdiği; tamamının doğum yerlerinin Erzurum ili olduğu; tamamının usta çırak ilişkisine bağlı olarak alaylı tabir edilen şekilde eğitim aldıkları ve mesleki kıdemlerinin 33-38 yıl arasında değiştiği ve 1970 ve sonrası kuşaktan mahalli icracı yetişmediği sonucuna ulaşılmıştır.

İkinci Alt Probleme Yönelik Sonuçlar;

Klarnetin Erzurum'da ilk kullanım tarihine dair yazılı metinlerde yer alan herhangi bir bilgiye ulaşamadığı gibi görüşme yapılan mahalli klarnet sanatçılarından da konuya dair kesin bir bilgi elde edilememiştir. Bununla birlikte klarnet icracılığının kuşaktan kuşağa devredildiği Dumlu ailesinin bilinen ilk kuşak icracısı Celal

Çavuş(Celal Dumlu) yörede tespit edebildiğimiz en eski icracıdır. Dumlu ailesinin üçüncü kuşak klarnet icracısı Köksal Dumlu'nın aktarmış olduğu bilgiler ışığında klarnetin Erzurum'daki ilk kullanımının Celal Çavuş ile takriben 1900'lerin başlarında başlamış olabileceği sonucuna ulaşılmıştır. Görüşme yaptığımız bir başka isim folklorcu ve emekli öğretim elemanı Atilla Ağrılı'dan elde ettiğimiz; "Erzurum klarnetle 1900'lü yılların başlarında Erzurum'da eğitim vermekte olan Ermeni ve Amerikan okulları aracılığıyla tanışmıştır", yönündeki bilgi ulaştığımız sonucu destekler niteliktedir.

Erzurumlu klarnet icracılarından Suat Işıklı, Seyfettin Sıgmaz ve Kıyasettin Temelli icracılığa mahalli düzeyde başlayıp sonrasında TRT'de kadro ve görev almış önemli isimlerdir. Geçmişten günümüze yörede klarnet icracılığıyla bilinen; Gaffur Amca, Abdulkadir Özalpoğlu, Mahmut Oğuz, Hasankaleli Mehmet Oğuz, Hasankaleli Şahmettin, Arazlı İbrahim Bey, Umudumlu Kaya Amca, Sebahattin Dumlu, Faruk İçoğlu, Cesim Amca, Vahdettin Dumlu, Kemal Dumlu, Celal Dumlu(Celal Çavuş), Gani Üçdemir, Münip Mindivanlı, Eyüp Mindivanlı, Durak Uyanık, Müslim Aba, Gani Koçoğlu, Ilıcalı Şeref, Abdurrahman Yörüktümen, Kemal Ürper, Bahattin Üçdemir gibi yörenin müzik kültüründe aktif rol almış mahalli klarnet sanatçıları tespit edilmiştir. Görüşme yapılan; Şuayb yördem, İlhami Ensaroğlu, Bülent Dayauç ve Köksal Dumlu'nun ise Erzurum yöresi mahalli klarnet icracılığının günümüz temsilcileri olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Mesleki sanat eğitimi almamış olan Erzurum mahalli klarnet sanatçıları becerilerini genellikle usta çırak ilişkisi yoluyla geliştirmişlerdir. Tespit edebildiğimiz bazı icracılar ise icracılığı askerde öğrenmişlerdir. Askeri görevini bandoda klarnetçi olarak yapan bu isimler teskere aldıktan sonra sivil hayatlarında da klarnet icracılığını para kazandıkları bir meslek olarak devam ettirmişlerdir. Bunlara ek olarak Erzurum'da farklı tarihlerde oluşturulmuş bando takımları bünyesinde de klarnete yer verildiği ve bu kişilere emekli bando astsubaylarınca eğitim verildiği tespit edilmiştir. Erzurum İş Ocağı bünyesinde 1944 tarihinde oluşturulan bandoda eğitim alan Seyfettin Sıgmaz Erzurum'un ulusal düzeyde yetiştirmiş olduğu klarnet sanatçılarındandır.

Klarnet Erzurum'da kadın barları müziklerinde, oturak âlemlerinde, kına ve kısır gecelerinde, düğünlerde kullanılmaktadır. Bahsi geçen bu müzikli eğlencelerde nefesli çalgı olarak özellikle zurna ve mey tercih edilirken sonraları klarnette bu eğlencelerde

yer almıştır. Hatta Erzurum kadın barları müzikleri mey ile icra edilirken daha sonraları klarnet bu görevi devralmıştır. Fakat Erzurum'da klarnet geçmişe kıyasla daha az ilgi görmektedir.

Geçmişte yapılan oturak âlemi eğlencelerinin artık kaybolmaya yüz tutmuş olması, kına gecesi, kısır gecesi, düğün gibi geleneklerin modern şekillere bürünmesi neticesinde mahalli icracılara olan ilginin azalması ve buna bağlı olarak bu işi devam ettirecek icracıların yetişmemesi gibi faktörlerin Erzurum mahalli klarnet icrasının gelecek nesillere aktarımını olumsuz yönde etkileyebileceği sonucuna ulaşılmıştır.

Mahalli klarnet sanatçılarıyla yaptığımız görüşmelerden Erzurum'da klarnetin mey tavrıyla icra edildiği sonucuna ulaşılmıştır. Erzurum'da klarnet icra etmenin, geleneksel eğlencelerde bir icracı olarak yer alabilmek için yeterli olmadığı, klarnetin yanı sıra zurna ve mey çalabilmenin nefesli enstrüman icracısı için zorunlu olduğu bilgisine ulaşılmıştır. Bu zorunluluğun asıl sebebi ise yörede önemli bir yere sahip olan ve halk müziğimizin farklı türlerinin bir arada sunulduğu oturak âlemi geleneğinin varlığıdır. Oturak âlemleri; bar oyunlarının oynandığı, uzun havaların söylendiği ve karşılıklı oyunların oynandığı bir içeriğine sahiptir. Erzurum erkek barları oynanırken zurna, oturak havaları çalınıp söylenirken mey ve oyun havalarında zurna nefesli çalgı olarak tercih edilmektedir. Klarnetin yörede kullanılmaya başlanmasından sonra oturak âlemlerinde ve karşılıklı oynanan oyun havalarında klarnet meyın yerine tercih edilmiştir.

Yörede klarnetten çok daha eski tarihe sahip olan zurna ve meyın yöre müziğinde çok önemli bir yeri vardır. Aynı zamanda yörede tespit ettiğimiz mahalli klarnet icracılarının neredeyse tamamı öncesinde zurna ve mey icra eden kişiler olup klarnete sonradan geçmişlerdir. İracıların mey ve zurnada edinmiş oldukları teknik ve tecrübelerini klarnet icrasına tatbik etmeleri neticesinde Erzurum mahalli klarnet tavrı oluşmuştur.

Erzurum'da geçmiş yıllara nazaran klarnetin daha az talep gördüğü ve icra alanlarının azaldığı yapmış olduğumuz tespitlerdendir. Görüşme yaptığımız mahalli klarnetçiler; eskiden klarnetin yoğun ilgi gördüğünü fakat günümüzde yeterince talep edilmediğini ve yeterli icracısının kalmadığını söylemişlerdir.

Toplumun gelişen teknoloji ve değişen dünya ile birlikte sosyokültürel yapısının da değişim geçirmesiyle geleneklerin de terkedilmeye başlandığı ya da şekil değiştirdiği günümüzde müzik kültürü de değişimi yaşamaktadır. Geçmiş yıllarda Erzurum'da erkeklerin bir araya gelerek hemhal oldukları, sohbetler edip yiyip içip eğlendikleri, türküler çalıp söyleyip oynadıkları ortamlar toplum hayatında çok önemli bir yere sahipken bugün insanlar şehir hayatının sunduğu farklı eğlence anlayışlarını benimseyerek geleneklerinden uzaklaşmaya başlamışlardır. Bu durum kına gecesi, kısır gecesi, düğün gibi geleneksel özel günlerin müzikal yapısını değişime uğrattırırken Erzurumlunun hayatında çok önemli bir yeri olan oturak âlemlerinin ise unutulmaya yüz tutmasına sebep olmuştur.

Oturak âlemi geleneğinin artık yaşanmıyor olmasının birçok olumsuz sonucu vardır. İnsanların birbirleriyle hoşça vakit geçirip bağlarını güçlendirdikleri, birbirlerinden haberdar oldukları, yöre kültürünün sonraki kuşaklara aktarımının yapıldığı bu gelenek müzik açısından da farklı bir öneme sahiptir. Yöre müziğinin ustadan çırağa meşk usulüyle aktarıldığı, öğretildiği ve dinleyicilerin yörenin müzik kültürünü doğru bir şekilde yaşayabildiği bu geleneğin bugün var olmaması toplumda önemli bir boşluk yaratmaktadır. Hem icracı hem de dinleyici açısından önemli olan bu geleneğin yok olmuş olması mahalli klarnet icrasının sonraki nesillere aktarılmasını neredeyse imkânsız hale getirmiştir.

Klarnetin Erzurum müzik kültüründe yer edinmesinde birden fazla etken vardır. Müzik kültürü açısından zengin bir yöre olması, türkülerinin yörede çok ilgi görmesi ve bu ilgiden ötürü müzikli toplantıların gelenekte yer bulması önemli bir etkindir. Başka bir etken ise yörenin müzik kültüründe önemli bir yeri olan zurna, mey, kaval gibi üflelemeli çalgıların varlığıdır. Bu nefesli çalgıların yöre müziğinde yer alması ve çalgıları ustalıkla icra eden mahalli sanatçıların varlığı klarnetin yörede kabul görmesinde önemli bir rol oynamıştır. Yörenin iklim şartları da bir başka önemli etken olmuştur. Uzun ve çetin geçen kış aylarında oturak âlemi vb. müziğin yer aldığı geleneklerin açık havada yapılma imkânı olmadığından kapalı mekânlar tercih edilmiştir. Kapalı alanlarda zurna uzun süreli çalındığında yorucu ve rahatsız edici olduğundan ayrıca mey yeterli düzeyde ses üretmediğinden klarnet Erzurum'da bu boşluğu dolduran önem bir yer edinmiştir.

Erzurum’da klarnetin Hınıs, Tekman, Karayazı, Karaçoban ilçelerinde hiç talep görmediği, Ilıca, Kandilli, Aşkale, Hasankale, İspir, Tortum, Narman ilçelerinde ve Erzurum merkezde oldukça sevildiği ve istendiği sonucuna ulaşılmıştır.

Erzurum’da klarnetin hangi türünün ve hangi sisteminin tercih edildiği hususunda mahalli klarnet sanatçılarıyla yaptığımız görüşmelerden elde ettiğimiz bilgilerin bizi ulaştırdığı sonuç; genellikle sol klarnetin Albert sistem olanının tercih edildiği şeklindedir. Yörede çok az da olsa si bemol klarnette kullanılmaktadır. Si bemol klarnetin tercih edilmesinde sözlü müziklerin icrasında solist eşliğinin etkili olduğu tespit edilmiştir. Solistin eseri seslendirdiği karar perdesinin sol klarnette icracıyı zorlayacak bir pozisyona denk gelmesi sebebiyle icracı si bemol klarnet tercih etmiştir.

Araştırmalar neticesinde elde ettiğimiz bulgulardan hareketle si bemol klarnetin bandodan kalma bir alışkanlık olarak yörede kullanılmış olabileceği söylenebilir. Erzurum mahalli klarnet sanatçılarından askerliğini bandoda klarnetçi olarak yapmış olanların, genellikle bandolarda kullanılan si bemol klarneti burada öğrenmiş olup, bu edinimlerini yöresel icraya taşımış olabilecekleri yönünde bir sonuca ulaşılabılır.

Üçüncü Alt Probleme Yönelik Sonuçlar;

Erzurum’da mesleki müzik eğitimi veren Eğitim Fakültesi müzik öğretmenliği program müfredatında “Bireysel Çalgı Eğitimi” ve Güzel Sanatlar Fakültesi müzik bilimleri bölümü müfredatında “Bireysel Çalgı” adıyla zorunlu ders olarak 8 dönem çalgı eğitimi verildiği, ders içeriklerinin incelenmesi sonucunda dersi verilen çalgılar arasında klarnetin yer almadığı, daha önceki yıllarda Güzel Sanatlar Fakültesi müzik bilimleri bölümünde 1995-2003 yılları arasında Öğretim Görevlisi Kıyasettin Temelli, 2009-2012 yılları arasında ders ücretli olarak Öğretim Elemanı Okan Sağlambilen tarafından klarnet dersinin verildiği sonucuna ulaşılmıştır.

TRT Erzurum Radyosunun 1961 yılında ilk kısa dalga yayını ile başlamış olduğu faaliyetlerinin Erzurum kültür ve sanat hayatına önemli katkılar sağlamıştır. Aynı zamanda nota, makam, usul, derslerinin verildiği ve önemli sanatçıların yetiştirildiği, adeta bir okul niteliği kazanmış bir kurum olarak da ayrı bir önem taşımaktadır.

Kurumda 1961-1993 yılları arasında hizmet eden klarnet sanatçıların; Suat Işıklı, Ali Sercan ve Alaattin Gözetlik olduğu tespit edilmiştir. 1961 yılında, TRT Erzurum Radyosunda, Erzurum yöresi halk oyunları, oyun havaları ve halk türkülerini

klarnetle icra eden ilk klarnet icracısı Suat Işıklı olmuştur. Daha sonraki yıllarda Ali Sercan akitli klarnet icracısı olarak yapılan yayınlarda yer almış ve 1986 yılında açılan kadro sınavında TSM sanatçısı kadrosuna Alaattin Gözetlik atanmıştır.

1986 yılında oluşturulan TSM topluluğu çalışmalarını 1993 yılına kadar başarıyla sürdürmüş fakat sanatçıların bir kısmının diğer radyolara tayin edilmeleri sonrasında çalışmalar durma noktasına gelmiştir.

Günümüzde TRT Erzurum Radyosu bünyesinde klarnet sanatçısı olarak görev yapan kimsenin olmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Öneriler

1. Erzurum'da klarnet 1900'lü yıllarından başlarından beri yörenin müzik kültüründe yer almış olmasına karşın bu alanda daha önce yapılmış herhangi bir çalışma bulunmamaktadır. Bu çalışmanın bir ilk olarak daha sonraki çalışmalara örnek teşkil edeceği düşünülerek bu alanda daha fazla çalışma yapılması,
2. Uzun yıllar neticesinde geliştirilmiş olan yöresel klarnet tavrını günümüzde yaşatmakta olan mahalli klarnet icracılarının teknik ve tecrübelerini istekli ve yetenekli gençlere aktarabilmelerini teşvik eden çalışmalar yapılması,
3. Usta çırak ilişkisiyle birçok sanatçının yetişmesinde çok önemli bir yere sahip olan oturak âlemi geleneğinin yaşatılması hususunda gerekli çalışmalar yapılması,
4. Türk müziği icrasında kullanılmakta olan batı kökenli çalgılarının hangi sebeplerden dolayı Türk çalgılarına tercih edildiği hususunun araştırılması,
5. Cemil Demirsipahi'nin öne sürdüğü; "klarnet kamışlı çalgılar ailesinin Orta Asya kökenli üflemeli halk çalgılarından" düşüncesi ekseninde çalışmalar yapılarak konunun aydınlatılması,
6. Mesleki müzik eğitimi veren kurumlarda Türk müziği klarnet eğitimine yer verilmesi,
7. Erzurum'a kültürel ve sanatsal anlamda çok önemli katkılar sağlamış TRT Erzurum Radyosunda, Erzurum yöresi müzik kültüründe önemli bir yeri olan klarnete yer verilmesinin önemli olduğu düşünülmekte ve önerilmektedir.

KAYNAKÇA

- Ağrı, A. (2008). *Erzurum Dadaş ve Bar*. Erzurum: Mega Ofset Yayınları.
- Atılcan, İ. C., (1991). *Erzurum Barları ve Yöresel Giysileri*. İstanbul: Erzurumlular Kültür ve Dayanışma Vakfı Kültür Yayınları
- Brymer, J., (2008). *Clarinet: Yehude Menuhin Music Guides*. London: Kahn & Averill Publishing.
- Bulut, S. (1984). *Kuşaktan Kuşağa Erzurum Folkloru*. Ankara: Emekli Ofset.
- Ergün Bülbül, S. (2001). *Çözümsel istatistik*. İstanbul: Alfa Yayınları.
- Büyüköztürk, Ş., Kılıççakmak, E., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş., Demirel, F. (2013). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*, Ankara: Pegem Akademi.
- Ceylan, A. D. (2010). *Başlangıç Eğitiminde Kullanılan Klarnet Metotlarının İncelenmesi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara: Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Çağrı, S. (2006). *Avrupa’da ve Türkiye’de Klarnetin Tarihsel Gelişimi, Türk Müziği İcrasında Klarnet Çeşitlerinin Ses Sahaları ve Parmak Pozisyonları Bakımından Uygunluğunun İncelenmesi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul: Haliç Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Çomaklı, Z. (2003). *İpek Yolunda Bir Kavşak Aşkale*. : Aktif Yayınevi
- Demir, S., (2013). *Türk Halk Müziğinde Türler*. İstanbul: Usar Yayıncılık.
- Doğan, A. S. (2011). *Erzurum İli Halay Oyunları Üzerine Bir İnceleme*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Doğan, A. S. (2011). “Erzurum’da Oyun Folkloru”, *Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Dergisi*, 20.
- Düzgün, D. (1994). *Erzurum Köy Seyirlik Oyunları*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Eriş, M. (2012). *81 İlde Kültür ve Şehir*: Erzurum. İstanbul: Kültür Konseyi Yayınları.
- Gazimihâl, M. R. (1975). *Türk Nefesli Çalgıları (Türk Ötkü Çalgıları)*. Ankara: Kültür Bakanlığı Milli Folklor Araştırma Dairesi Yayınları.

- Halman, T. (2011). “Türk Musikisi Üzerine Bir Değerlendirme”. Elbaş, O., Kalkaplı, M., Öztürk, O. M. (Ed.), *Türkiye’de Müzik Kültürü*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.
- Himoğlu, M. (2015). *Tarihe Mührünü Vuran Şehir Erzurum*. İstanbul: Fener Yayınları.
- Kaptan, S. (1998). *Bilimsel Araştırma ve İstatistik Teknikleri*. 11. Baskı. Ankara: Tekışık Web Ofset Tesisleri.
- Karasar, N. (2007). *Bilimsel Araştırma Yöntemi*. 17. Baskı. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım Ltd. şti.
- Kastelli, A. S. (2004). *Türk Halk Oyunlarında Kullanılan Nefesli Çalgıların Orkestrasyon İçindeki Kullanımı ve Yörelere Göre İncelenmesi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İzmir: Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kaygısız, M. (2009). *Müzik Tarihi-Başlangıcından Günümüze Müziğin Evrimi*. İstanbul: Kaynak Yayınları.
- Kervancioğlu, M. H. (2013). *Erzurum Türkülerinin Viyola Eğitiminde Kullanılabilirliği*. (Yüksek Lisans Tezi). Erzurum: Atatürk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Keskin, H. (2010). *Eğitim Fakülteleri Müzik Öğretmenliği Anabilim Dalları Klarnet Öğrencilerinin Diyafram Nefesi Kullanma Durumları* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara: Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Kitapçıl, V. (1960). Üniversite Şehri Erzurum. *Yakutiye* 2(2). 38-39.
- Kurnuç, M. Z. (2005). *Erzurum ve Türk Musikisi*. Erzurum: Güneş Vakfı Yayınları.
- Küçükuşurlu, M. (2012). *Türk Siyasi Tarihinde Erzurum (1923-1950)*. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi.
- Nacaklı Z., Canbay A. (Ed.), (2013). *Müzik Kültürü*. Ankara: Pegem Yayınları.
- Ortaç, S. (1960). Erzurum Folklorunu Doğuran Faktörler Nelerdir?. *Yakutiye* 2(2). 33-35.
- Önder, Ş. (2005). *Klarinetin Tarihsel Gelişimi, Repertuarı ve Orkestradaki Önemi*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Afyonkarahisar: Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- Özbek, M. (1998). *Türk Halk Müziği El Kitabı I Terimler Sözlüğü*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları.
- Öztuna, Y. (1969). *Türk Musikisi Ansiklopedisi I-II*, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Say, A. (2010). *Müzik Ansiklopedisi: Besteciler, Yorumcular, Eserler, Kavramlar*. Ankara: Müzik Ansiklopedileri Yayınları.
- Selçuk, M. C. (2009). *Tampere Olmayan Seslerin Klarnette İcrası, Bazı Basit ve Şed Türk Müziği Makamlarında Klarnet Alıştırmaları*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul: Haliç Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Sezen, F. (2013). *Erzurum Folkloru*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Yayınları.
- Sözer, V. (2012). *Müzik Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Şen, N. (2008). *Türkiye’ de Yöresel Müziklerde Klarnet Kullanımının İncelenmesi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara: Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Şengül, C. (2010). “Türk Kültürüne Hizmet Eden Erzurum Halk Oyunları ve Halk Türküleri Turizm Derneği’nin Dünü ve Bugünü”. *Akev Akademi Dergisi*, 14(42), 258-260.
- Terlikol, G. (2006). *Klarinette Boehm Mekanizmasının Bulunuşu ve İşleyiş Biçimi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Adana: Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Tezcan, M.(1987). “Erzurum Kültürü ve Kişiliği”. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 20-1, 275-287.
- Tuna, K. (2001). *Erzurum Türküleri ve Nazariyatı*. Ankara: Semih Ofset Matbaacılık.
- Turhan, S. (2007). *Tatyan Havaları*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Yılar, Ö. (2011). “Erzurum’da Erkeklerin Bekarlığa Veda Partisi: Kısır Gecesi”, *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 45, 139.
- Yıldırım, A., Şimşek, H. (2013). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Yücel, H. (2011). “Türk Halk Müziği Üzerine Bir İnceleme”. *Akademik Bakış Dergisi*, 26, 4-5.

Elektronik Kaynaklar:

<https://tr.wikipedia.org/wiki/Klarnet>, Erişim Tarihi: 25.04.2016

<http://e-dergi.atauni.edu.tr/ataunigsfd/article/viewFile/1025007867/1025006905>

Atatürk Üniversitesi <http://www.atauni.edu.tr/>, Erişim Tarihi: 20.06.2016

Türk Dil Kurumu <http://www.tdk.gov.tr/>, Erişim Tarihi: 15.03.2016

EKLER

EK 1.

GÖRÜŞME FORMU

Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Müzik Bilimleri Anabilim Dalı'nda yüksek lisans tezi olarak hazırlayacağım “Erzurum Yöresi Müzik Kültüründe Klarnetin Yeri ve Önemi” konulu araştırmada görüşlerinize gerek duyulmaktadır. Tüm veriler tez için kullanılacaktır. Araştırmanın başarılı olabilmesi, vereceğiniz içten ve güvenilir yanıtlara bağlı olacaktır. Vereceğiniz yanıtlar bilimsel amaçlar çerçevesinde bilimsel yöntemlerle değerlendirilecektir.

Araştırmacı Emre KUZULUGİL

A) BİREYSEL SORULAR

1. İsminiz?
2. Kaç Yaşındasınız?
3. Doğum Yeriniz?
4. Cinsiyetiniz
 - a) Kadın
 - b) Erkek

B) KONU İLE İLGİLİ SORULAR

1. Ders aldığınız ya da örnek aldığınız birisi veya birileri var mı?
2. Müzikle ya da çaldığınız enstrüman ile hobi olarak mı yoksa meslek olarak mı ilgilenmektesiniz?
3. Hangi tür müzik(ler) icra etmektesiniz?
4. Klarnet ile hangi müzikal etkinliklerde yer alıyorsunuz?
5. Askerlik süresince yaptığınız görevler arasında, müzisyenlik veya bandoda klarnet icracılığı görevleri var mıdır?
6. Eğer müzisyen olarak yaptıysanız hangi enstrümanı icra ettiniz veya göreviniz ne idi?
7. Geçmişten günümüze Erzurum yöresi klarnetçilerinden kimi/kimleri tanıyorsunuz?

8. Erzurum yöresinde klarnetle icra edilen ve klarnetle özdeşleşmiş ezgi/eser var mıdır?
9. Klarnet icrasında Erzurum'a has bir tavır var mıdır?
10. Klarnet Erzurum'da hangi kesimlerce tercih edilmektedir?
11. Klarnet Erzurum'da hangi etkinliklerde kullanılmaktadır?
12. Erzurum yöresinde klarnet ilçelere, köylere veya mahallelere göre talep değişkenliği gösteriyor mu?
13. Kullanmakta olduğunuz klarnetin çeşidi ve sistemi nedir?

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler	
Adı Soyadı	Emre KUZULUGİL
Doğum yeri ve Tarihi	Erzurum 25.02.1982
Eğitim Durumu	
Lisans	Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Müzik Bilimleri Bölümü
Yüksek Lisans	Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Müzik Bilimleri Anabilim Dalı
Bildiği Yabancı Diller	İngilizce
Bilimsel/Sanatsal Faaliyetler	
İş Deneyimi	
Çalıştığı Kurumlar	Erzurum Devlet Tiyatrosu Mardin Artuklu Üniversitesi Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi
Stajlar	
İletişim	
E-Posta Adresi	emre_sanat@hotmail.com
Tarih	